

NJEŽNOST U LUKINOM EVANĐELJU

Azra Ljumanović

POGLED

Cijela Biblija ukazuje na to da je čulo vida izravno povezano s ljudskom spoznajom. Vidjeti znači primati utiske očima, odnosno iskusiti i doživjeti, ali znači i uvidjeti, razabirati i shvaćati.

Dok promatra svijet oko sebe i događaje u njemu, čovjek prima poticaje za razmišljanje o zbilji života i njegova se spoznaja pokreće. Istovremeno se pokreće i njegova osjećajnost. Kroz čulo vida cijeli se čovjek angažira u suodnosu sa svijetom oko sebe i s Bogom. Bog se u svijetu očituje kao „skriveni Bog“ (Iz 45,15) i njegova se nevidljiva svojstva mogu zapažati u čudesima njegovih stvorenja.¹ Prema veličini i ljepoti stvorova što ih čovjek opaža u svijetu, može razmišljati, po sličnosti, i o njihovu Tvorcu (Mudr 13,5). Da bi to mogao, čovjeku su potrebne oči.

Biblija, a posebno evanđelja, svjedoče i to da je čulo vida izravno povezano s još jednim – usuđujem se reći – čulom, s čulom za vjeru, i to na posve osobit način. Vjerovati u Bibliji znači imati pouzdanja i povjerenja u neku osobu ili neku stvarnost; s druge strane vjerovati znači i iskoračiti razumom izvan njegovih uobičajenih granica te se približiti k nevidljivim stvarnostima; taj iskorak razuma omogućen je povjerenjem u neku riječ ili znak koji su upućeni čovjeku.²

Skriveni Bog Starog zavjeta postaje u Novom zavjetu vidljiv u obličju svoga Sina – čovjeka Isusa Krista – koji dolazi u susret ljudima na posve neposredan način i uz pomoć riječi i znakova. U Isusu Kristu, Bog prilazi čovjeku kao čovjek koji ga gleda i kojega se može promatrati oči u oči ... To se događa na paradoksalan način tj. ne može se reći da to ujedno znači i da Bog postaje vidljiv svakom onom tko ima oči i tko gleda Isusa. Jednako kao što Stari zavjet poznaje vrlo učene ljude koji nisu bili kadri prepoznati Boga preko vidljivih ljepota makar su imali oči i istraživali svemir (Mudr 13,1.9), tako i Novi zavjet, osobito evanđelja, ističu neke slojeve ljudi koji makar su gledali Isusa licem u lice onako kao što to nisu mogli starozavjetnici, ipak nisu bili kadri prepoznati ga kao Sina Božjega (Mt 13,16).

Paradoks je u tome što čovjek misli da time što ima oko i nešto vidi, zahvaća sve što postoji. A ni ne sluti da postoji zbilja koju ne može zahvatiti čulom vida ako ono nije povezano s čulom vjere. Ne samo da vjera izoštrava vid oka nego ujedno proširuje njegove sposobnosti da vidi i ono što po sebi ne bi moglo vidjeti. To je već područje onoga što zovemo „čulom“.

¹ X. LEON-DUFOUR: „Rječnik biblijske teologije“, KS, Zagreb, 1980., str. 491.

² Isto, str. 1420–1421.

Novi zavjet, odnosno evanđelja, poučavaju da nije samo vid taj koji omogućuje vjeru nego je i vjera ona koja omogućuje vid. Kao da vjera predstavlja za čovjeka jedno zasebno, još neprobudeno i neotkriveno, ali ipak darovano unutarne čulo – čulo za Boga koje mu omogućuje da prepozna i promatra Boga svim drugim čulima. To se lijepo može vidjeti u evanđeljima na mnogobrojnim primjerima (Lk 18,35–43; 6,6–11; 11,37–54; 7,36–44).

Već u Starom zavjetu, u knjizi Sirahovoj susrećemo slikoviti govor o tom paradoksalnom čulu vjere koje Sirah naziva „oči srca“ (Sir 17,8). Bog je svoje oči stavio u srca ljudska kako bi im mogao pokazati svoja veličanstvena djela i kako bi ga oni mogli slaviti: Sir 17, 10.13. Čini se da je upravo te oči budio Isus u ljudima, dodirujući njihova srca svojom moćnom riječi, a tjelesne oči svojim pogledima. Vjera – to su za Isusa – oči srca. Tako postaje moguće još više – „vjera to su oči u oči“.³ Oči su to srca koje je okrenuto prema svome tvorcu, prema onome koji ih je stvorio i koji ih budi u život snagom svoje riječi.

Ono što zadivljuje kod Isusa jest savršeni sklad i jedinstvo između njegovih tjelesnih očiju i očiju srca, između njegova pogleda i njegove ljubavi. U Isusovim tjelesnim očima postale su posve vidljive Isusove oči srca. Isusove oči srca – bila je to njegova ljubav prema ljudima i povjerenje u njih kroz koje je gledao u ovaj svijet. Oči srca u ljudima – to je bila njihova vjera u Isusovu ljubav za njih, njihovo povjerenje u Isusa. Kod nekih je to bio i odgovor na ljubav – ljubav za ljubav. Čulo vida i čulo vjere posve su se integrirali u Isusovom životu. O tome svjedoče svi evanđelisti, a na poseban način Luka.

Mjesta u evanđeljima

Lukin Isus ima vrlo živahne i sadržajem bogate poglede kojima obuhvaća cijelu ljudsku situaciju i zapaža sve njezine detalje. Isusov pogled je budan i sveobuhvatan. On ne samo da vidi narod oko sebe koji je gladan njegove riječi nego istovremeno u tom narodu zapaža i one koje će pozvati za svoje učenike (Lk 5,1–11). On ne samo da vidi lađice (Lk 5,2) iz kojih će lakše moći poučavati mnoštvo što se tiska oko

njega, nego istovremeno u vlasnicima tih lađica vidi svoje buduće učenike, prijatelje ribare s kojima će poći u čudesni ribolov da bi ih privukao svome srcu i učinio ih ribarima ljudi (Lk 5,4.5.10). Isusov pogled je pogled proroka koji prodire u dubinu događaja i u njima otkriva volju Očevu za dani trenutak. On je osjetljiv za znakove vremena i zna prosuditi čas u kojem će „vratiti vid slijepcima, proglasiti sužnjima oslobođenje i blagovjesnikom biti siromasima“ (Lk 4,18). Taj čas u kojem oči sviju u nazaretskoj sinagogi bijahu uprte u njega (Lk 4,20), Isus izabire da bi suvereno potražio mjesto u svitku gdje stoji pisano o njemu: „Duh Gospodnji na meni je jer me pomaza (...)“ (Lk 4,18) i „Danas se ispunilo ovo Pismo što vam još odzvanja u ušima“ (Lk 4,21).

Oči sviju u sinagogi, bilježi Luka, bijahu uprte u njega. Gledali su onoga koji im se naviještao i slušali proroštvo o onom kojega su njihove oči gledale. No Luka bilježi da su Nazarećani imali zatvorene oči srca i nisu vjerovali. Ostali su slijepi.

Da je Isusov pogled bio budan i susretljiv u prolazu, svjedoče posebno dvije zgode. Dok je jednom izlazio iz neke kuće, ugledao je Levija carinika gdje sjedi u carinarnici. Isusov pogled prepoznao je u njemu svoga budućeg učenika i zato ga zove: „Pođi za mnom“ (Lk 5,27–28). U jednoj drugoj prilici taj je pogled znao pročitati žarku želju za susretom u srcu jednog, od naroda prezrenog čovjeka, koji se trčeći popeo na smokvu samo da bi vidio Isusa. Isus je to vidio, zaustavio se pred smokvom, pogledao gore i zazvao Zakeja po imenu (Lk 19,1–10).

Isus je imao posebno osjetljiv pogled za bolesnike, grešnike, siromahe, žene i djecu. Promatrao ih je sa nježnošću i budio u njima povjerenje i vjeru u život; pratio ih je u njihovim postupcima i razmišljao o njima; tražio ih je obazrivo na rubovima društva kao što pastir traži od stada izgubljenju ovcu. Znao je posve sam opaziti nekog bolesnika, prići mu i izliječiti ga (Lk 13,10–13); njegov je pogled duboko pronicao nesreću ožalošćene udovice koju je

³ I. GOLUB: „Čežnja za licem ili kako do radosti“, KS, Zagreb, 1988., str. 157.

umio utješiti i ohrabriti (Lk 7,11–17); znao je među bogataškim darovima zapaziti udovičin darak i staviti ga za primjer svima (Lk 21,1–4); raskajana grešnika primao je u svoju blizinu sa svom blagošću svoga pogleda (Lk 7,36–50).

U susretu sa okorjelim srcima svećenika, farizeja i pismoznana Isusov pogled nježnosti preobražavao bi se u bič muževnosti i osvještenja (Lk 6,6–11). Svojim pogledom Isus ih je znao suočiti s njihovom vlastitom lukavošću i zlobom; reagirao je oštro i energično kad se radilo o spasenju čovjeka pred kojim su ljudi zatajili oči. Tako je pokazivao koliku je snagu i koliki raspon imala njegova nježnost i ljubav prema svakom čovjeku, bez razlike.

Kad bi poučavao svoje učenike, upravljao bi pogled prema njima (Lk 6,20) i gledao ih. Očima je uspostavljao vezu sa srcem i čuvao sabranost svojih slušatelja; bilo je to u tolikoj mjeri da je „sav narod visio o njegovoj riječi“ (Lk 19,47).

Ima jedna epizoda kod Luke koja na poseban način oslikava nježnost i snagu Isusova pogleda. To je epizoda koja govori o Petrovu zatajenju Isusa te o Isusovu uzvratnom pogledu Petru (Lk 22,31–33, 54–62).

Izabrano mjesto u evanđelju, Lk 22,31–33, 54–62

Lukin izvještaj o Petrovom zatajenju Isusa ima svoj uvod u izvještaju o pashalnoj večeri. Potrebno je pogledati oba izvještaja jer oni čine sadržajnu cjelinu i iznutra su povezani.

Proroštvo o Petrovu zatajenju (22,31–34) donose sva četiri evanđelista, ali samo Luka spominje ulogu Sotone u tom događaju. Isus je rekao da će Sotona prorešetati učenike kao pšenicu. To se kasnije i dogodilo. Učenici su se razbježali i napustili Isusa. Isus je na večeri već gledao očima srca taj skori pad i zato je povjerio Petru brigu i odgovornost da obnovi vjeru ne samo u sebi nego i u svojim prijateljima.

Naviještajući mu skori pad, Isus ga ne zove Petrom, nego Šimunom. To je staro ime koje je Petar imao prije nego je upoznao Isusa. Ponavljanje imena sugerira Isusovu bol, ali i ljubav prema učeniku (r. 31). Ime Šimun Petar sjedinjuje u sebi čovjeka slabog, nejakog i palog, ali

i čovjeka jakog i snažnog u vjeri koji je poput stijene. Isus poznaje tu razliku jer će ga u toj istoj prilici nazvati i Petrom kad mu bude tumačio ishod i narav iskušenja koje će ga snaći. Možda je s tugom bio svjestan da će u neposrednoj budućnosti Petru trebati one osobine koje ima stijena, ali ih on neće imati.⁴

Isus je molio za Petrovu vjeru da mu ne bi smalaksala u trenutku iskušenja mnogo prije samog tog događaja (Lk 22,31–33). Isus je išao i dalje od toga – u času kad mu je prorekao iskušenje, poučio ga je kako će postupiti u takvoj situaciji. Želio je Petra pripremiti unaprijed da mu pad ne bi bio razlogom očajanja nego učvršćenja vjere i povjerenja u Isusovu ljubav prema njemu. Kao što je on – učitelj – molio za njega, isto tako Isus želi da i Petar, kad se jednom poslije pada bude otrijeznio i opet okrenuo prema Isusu, podigne svoju palu braću i učvrsti ih u vjeri. Isus moli Petra da on bude svojoj braći ono što je on Isus bio njemu – potpora i snaga. Zadivljuje činjenica da je Isus tako reagirao u trenutku kad je spoznao da će ga Petar zatajiti uoči Pashalne večere. Luka želi pokazati svu predusretljivost i obazrivost ljubavi koju Isus ima za Petra.

Petar na Pashalnoj večeri još ničega nije bio svjestan. Na zastrašujuće Isusovo proročanstvo, Petar uzvraća na svoj uobičajeni zaneseni način: „Gospodine, s tobom sam spreman i u tamnicu i u smrt“ (Lk 22,33) što pokazuje da uopće nije čuo Isusove riječi. U Isusovoj opomeni Petar osjeća samo ljubav, ali ne i krutu realnost koja se duboko dotiče njegove slabosti pa u naivnom samopouzdanju, ali prije svega u želji da Isusu uzvрати ljubav i povjerenje, naglo izjavljuje da je spreman na sve.

Nosivi izričaj ovog odlomka je r. 32: „Ali ja sam molio za tebe da ne malakše tvoja vjera. Pa kad k sebi dođeš, učvrsti svoju braću.“⁵

4 L. MORRIS: „Luka“ – Tumačenje Evanđelja po Luki, Dobra Vest, Novi Sad 1983., str. 322.

5 Usp. „Novi zavjet“, prev. Duda-Fučak, KS, Zagreb, 1981., str. 167. Usp. hrv. prijevode istog retka u „Biblija – Novi zavjet“, prev. Rupčić, „Stvarnost“, Zagreb, 1969., str. 1008: „Tako i ti, kad se jedanput vratiš k meni, učvrsti svoju braću!“ i „Evanđelje po Luki“, prev. T. Ladan, „Slovoznak“ – Plehan, Ljubljana 1985., str. 161: „(...) a ti, obrativši se, učvrsti braću svoju!“

Nosivi glagol ovoga retka koji ujedno povezuje ovaj izvještaj sa izvještajem o Petrovu zatajenju, vrlo je slikovit svojim značenjem u cijeloj ovoj situaciji i mislim da ga Luka nije slučajno upotrijebio. Glagol *epistrepso* znači okrenuti se licem prema nekome,⁶ ali znači i okrenuti svoje oči – usmjeriti svoj pogled ili misao na nekoga ili nešto.⁷ Drugotno glagol označava i promjena smjera, povratak i obraćenje.⁸

Značajno je da ga Luka rabi u oba izvještaja, ali svaki put u drugačijoj nijansi značenja. U ovom prvom izvještaju o Isusovu proročanstvu Petrova pada, Luka glagol upotrebljava u njegovom drugotnom, primjenjenom značenju promjene smjera, povratka i obraćenja. O tome svjedoče i suvremeni hrvatski prijevodi tog retka. Izričaji: „kad k sebi dođeš“ ili „kad se jedanput vratiš k meni“ ili „kad se obratiš“ mogli bi se svesti na prvotno značenje glagola: okrenuti se licem prema nekome, pogledati ga, usmjeriti na njega svoju misao. U tom smislu Isusov izričaj mogao bi se prevesti grubo i ovako: ... kad se jednom opet okreneš prema meni, podigni svoju braću ... Ta misao povezuje ovaj izvještaj sa izvještajem o Isusovu pogledu Petru, u trenutku njegova zatajenja (Lk 22,54–62). U toj situaciji Luka će isti glagol upotrijebiti u njegovom prvotnom značenju da bi opisao kako se Isus, u trenutku ispunjenja svoga proročanstva, doslovno fizički okrenuo prema Petru i pogledao ga u trenutku kad je Petar shvatio svu težinu onoga što je počinio. Luka je jedini evanđelist koji Isusovom pogledu pripisuje Petrovo osvještenje. Čini se da i jezično sugerira Isusovu budnu i pažljivu ljubav prema Petru. Da li se može reći da je ta podudarnost samo slučajnost u izboru riječi?

Čitav događaj Petrova trostrukog zatajenja (Lk 22,54–62) Luka oblikuje kao jednu malu dramu čiji je vrhunac Isusov pogled Petru i Petrovo osvještenje. Marko, Matej i Ivan ne spominju taj susret očima. No čini se da ga Luka nije izmislio niti napisao tek tako, jer taj pogled iznutra povezuje ove spomenute događaje; proročanstvo i njegovo ispunjenje, Petra zanesenog i Petra koji se osvijestio.

Tri scene Petrova zatajenja, Luka je literarno ukomponirao tako da potpuno stoje u službi

dramske napetosti. Petar je prikazan usred skupine ljudi, kako sjedi kraj vatre, u dvorištu (Lk 22,55). Njegovo trostruko iskušenje ima jedinstvenu snagu koja postepeno raste i vodi ga u apsolutno zatajenje.

Na indirektni komentar sluškinje koji nije bio upućen njemu nego prisutnima, Petar pruža otpor i nije će da poznaje Isusa (Lk 22,56). Na drugu, izravnu optužbu Petru u lice (Lk 22,56) koja se tiče njegova identiteta kao Isusova učenika, Petar opet odgovara niječno. Tu ne samo da zatajunje Isusa nego i samog sebe. Na treću optužbu koja je potkrepljena dokazom (Lk 22,59) jer Petra je odao njegov galilejski naglasak, Petar se pravi lud: „Čovječe, ne znam što govoriš!“ Situacija je ovdje pri vrhuncu. Petar je prepoznat ne samo kao tuđinac nego i kao pobunjenik, a to bi ga moglo stajati života. Zato je i njegov odgovor vrhunac straha, bespomoćnosti i pometenosti.⁹

Zatajenje jedva da bi moglo ići dalje od ovog, pogotovo što Matej i Marko izvještavaju da su ga pratila zaklinjanja i zakletve. U tom trenutku oglasio se pijetao: „*Gospodin se obazre i upre pogled u Petra*, a Petar se spomenu riječi Gospodinove (...) izide i gorko zaplaka“¹⁰ (Lk 22,61–62).

Na ovoj pozadini, imajući u vidu smisao Isusova proroštva, moguće je razmišljati o značaju Isusova pogleda upućenog Petru. Glagol *strepso* koji Luka u ovoj sceni upotrebljava da bi izrazio značaj Isusove geste okretanja prema Petru, isti je onaj glagol koji je već ranije stavio Isusu u usta da bi izrazio Petrovo obraćenje.

⁶ H. K. MOULTON: „The Analytical Greek Lexicon Revised“, Zondervan, Grand Rapids, Michigan 1978., str. 161.

⁷ LIDDEL & SCOTT: „Greek-English Lexicon“, Oxford University Press 1983., str. 661.

⁸ MOULTON, nav. dj., str. 161.

⁹ Usp. Regensburger Neues Testament, „Das Evangelium nach Lukas“, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg 1977., str. 611–614.

¹⁰ Vidi i prijevode već spomenutih prevodilaca Rupčića i Ladana: Rupčić, nav. dj., str. 1009: „Gospodin se okrenu i pogleda Petra. Petar se tada sjeti (...)“; Ladan, nav. dj., str. 163: „I okrenuvši se Gospodin, pogleda Petra, i sjeti se Petar riječi Gospodinove (...)“

Prije nego što se je Petar nakon svoga pada osvijestio, podigao i „okrenuo“ opet prema Isusu, sjetivši se Isusova proroštva, već je tu bio Isusov pogled koji ga je dočekao; pogled ljubljenog učitelja kome je Petar bio obećao da će s njim i u smrt poći, a koji se prvi okrenuo prema njemu da ga podrži i ohrabri, sjetivši ga ne samo na proročanstvo nego i na Isusovu molitvu za njegovu ustrajnost ... Petar je morao zaplakati. Bio je to pogled očiju koje je ljubio iznad svega, a koje je bio zatajio. I to je bilo ono bolno. U njima je vidio samoga sebe; spoznao je da je slab, a ne jak; da je Isus znao za njegovu slabost, a ipak ga je neizmjerljivo ljubio. Petar je morao biti potresen pred tom istinom.

Ne zna se što je bilo u tom pogledu. Luka se služi glagolom *emblepo* koji znači pažljivo promatrati te ispitivački i značajno usmjeriti pogled na neku osobu.¹¹ Činjenica je također da taj glagol poprima svoje značenje prema danom kontekstu u kojem se nalazi. Vjerujem da je to bio bolan pogled nježne ljubavi, utjehe i ohrabrenja, pogled kojim je Isus Petra i inače gledao dok su hodali putevima Galileje. Jer kako bi inače Petar tako zaneseno slijedio Isusa; kako bi inače taj pogled izazivao tako silan učinak na Petru da ga ovaj već od ranije nije dobro poznavao iako nije bio svjestan njegove dubine?

Petar je sasvim spontano, još na početku, bio privučen k Isusu i može se reći da ga je strastveno slijedio. Ta strast učinila ga je nesposobnim za istinsku pažnju i budnost koju je Isus od nje ga želio. Sve dotle dok je Isus činio čudesa i znakove, pokazivao svoju moć, Petar ga je mogao slijediti jednostavnom plemenitošću srca, ali u trenutku kad počinje Isusova muka i priprema za smrt, Petar više nije bio sposoban za ozbiljnost. On nije mogao shvatiti ludost Isusove nježnosti i nenasilja koje su se pokazale na križu.¹² Zatvorio je oči pred tom zbiljom i sve što mu je Isus govorio, shvaćao je olako sve do trenutka vlastitog pada. Petar je mislio da će s Isusom u smrt ići jednako lako kao što je lako gledao njegova čudesa i bio njihovim dionikom. Tu negdje, Petar je posve nesvjesno, slijep za istinu o sebi, napustio Isusa. I ne samo on; napustili su ga svi učenici.

Isus koji je vidio što se zbiva s Petrom, prorekao je čas u kojem će se Petar suočiti s isti-

nom o sebi i obećao mu podršku: „ali ja sam molio za tebe...“ Petar u tom trenutku nije shvatio Isusove riječi, ali je osjetio u njima ljubav i poželio Isusu za ljubav uzvratiti svojom snagom. No Isus nije imao potrebe za njom. Ono što ga je privlačilo u Petru, bila je njegova bijeda, golotinja, siromaštvo i strah, a ne snaga i hrabrost. Ta znao je Isus da se samo kroz svoju slabost Petar može preobraziti.¹³ Zato mu i kaže da će pasti, ali da ga on – Isus neće u tom padu ostaviti samog.

Koje li nježnosti kad čovjek moli za prijatelja za kojeg zna da će ovaj zatajiti njegovo prijateljstvo! Koje li snage kad čovjek pogleda u oči svoga prijatelja baš u trenutku kad ga je ovaj zatajio! Isus je imao tu snagu i tu nježnost.

Čini se da je Petar u tom trenutku osjetio svoju nemoć i suočio se s činjenicom da je snaga njegove ljubavi u koju je vjerovao bila posve nedjelotvorna i zamjenjena ranom u srcu koja ga je zauvijek učinila nemoćnom. Između tvrdnje: „Gospodine, s tobom sam spreman i u tamnicu i u smrt“ te priznanja: „Dobro znaš da te ljubim“ stajao je Kristov pogled koji se susreo s pogledom čovjeka koji je posve jednostavno mogao reći: „Ti dobro znaš da te ja ne ljubim“ i koji je plakao.¹⁴

Tu je Petar izgubio snagu ljubavi i zadobio ranu ljubavi – ranu koja ako dolazi od Boga, otvara prema beskonačnom i ima snagu bez granica.¹⁵ Isusov pogled otvorio je njegove oči srca i Petar je progledao u istini. Još je jedno posve sigurno. Isus je Petru pokazao ljubav i poštovanje do bola. Zato je posve prirodno da je Petar zaplakao.

OSLUH

Nije samo čulo vida temeljno za ljudsko iskustvo svijeta i Boga. Postoji još jedno čulo

11 MOULTON, nav. dj., str. 134.

12 Usp. B. BRO, „Les Editions du Cerf“, Paris 1980., str. 15.

13 Usp. Isto, str. 17.

14 Usp. Isto, str. 18.

15 Usp. Isto, str. 17.

koje se posebno naglašava kao temelj za to iskustvo, a koje je povezano s čulom vida; to je čulo sluha.

U evanđeljima se može lako zapaziti naglasak koji se stavlja na riječ i odmah zatim na odgovarajući osluh. Slušanje se nadaje kao primjereno govorenju i gledanju. Bog govori i to je činjenica, ali je isto tako činjenica i to da čovjek kroz tu riječ ulazi u iskustvo samoga Boga.¹⁶ Čulo koje mu u tome pomaže jest čulo sluha.

Isus nije za sebe rekao samo to da je on „slika Očeva“ nego je također i prije svega rekao da je on „riječ Očeva“. Ivan evanđelista u kontekstu Isusovih rasprava sa Židovima donosi sljedeće riječi: „tko vidi mene, vidi onoga koji me posla“ (Iv 12,45), ali jednako tako i riječi „ja govorim što vidjeh kod Oca“ (Iv 8,38). Sve to govori da je čovjek u mogućnosti gledati i slušati Boga u njegovu Sinu – Isusu Kristu. Ivan će taj misterij lijepo izraziti na početku svoga evanđelja: „U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga i Rijač bijaše Bog (...) I Riječ tijelom postade i nastani se među nama i vidjesmo slavu njegovu – slavu koju ima kao Jedinorođenac od Oca – pun milosti i istine“ (Iv 1,1.14).

To što je Isus zemljom hodao kao potpun čovjek, omogućilo je ljudima da ga gledaju, slušaju i dodiruju te da uđe u osobno iskustvo Sina Božjega posredovanjem svih svojih čula koliko je to čovjeku uopće moguće. Ono tajanstveno u svemu tome bilo je to što je Duh Božji baš tako djelovao. Riječ je postala tijelom i Duh Sveti sišao je nad to tijelo (Lk 3,22). Isus Krist, Sin Božji i Sin čovječji, utjelovljena Riječ nije imao samo čula nego i cijelu svoju tjelesnost putem koje je Duh Sveti komunicirao sebe u svijet. Jednako tako kao što i svaki čovjek koji se rodi na ovaj svijet nema samo osjetila kao organe putem kojih dolazi u dodir sa svijetom nego i cijelu svoju tjelesnost. Njegova tjelesnost jednako kao i njegova osjetilnost odnosno senzitivnost jesu načini kroz koje se ljudski duh nadaje u svijet.¹⁷ Jedna takva spoznaja baca svjetlo na značaj svih čovjekovih osjetila i cijelog tijela u odnosu na iskustvo Boga što ga čovjek za života može imati.

No predmet ovog poglavlja jest sluh kao mjesto davanja i primanje Isusove utjelovljene ljubavi. Slušati znači primiti utiske ušima,¹⁸

ali jednako kao i kod čula vida, slušati znači i uvidjeti, razabrati i shvatiti ukoliko se gleda na njegovu svrhu. Slušati nadalje znači isto što i pokoravati se, poštovati, biti poslušan onome što se izriče riječju.¹⁹ Značenje mu se približava i glagolima mariti za nešto, brinuti se za nešto jednako kao i primiti k sebi nekoga, prihvatiti ga i saslušati.²⁰ Ti rječnički podaci interesantni su obzirom na značenje što ga sluh ima u Bibliji i poprima u evanđeljima.

Kao i u slučaju vida, sva četiri evanđelja svjedoče da je čulo sluha povezano s vjerom. U Isusu Kristu, Bog prilazi čovjeku kao čovjek koji mu govori i kojega se može osobno slušati i razgovarati s njim. No to se kao i gledanje događa na paradoksalan način jer se ne može reći da Boga čuje svaki onaj koji ima zdrave uši da ga sluša. Novi zavjet ističe mnoge slušatelje Isusove koje, makar su slušali Isusa danima, ipak su ostali gluhi za Njegovu riječ. Ona u njima i njihovim životima nije donijela ploda. Paradoksalno je što su ti ljudi mislili da čuju ono što slušaju, a zapravo su čuli samo toliko koliko se vidjelo u njihovu životu.

I tu je čulo sluha povezano na tajanstven način s onim što bi mudri Sirah da je o tome pisao, nazvao „ušima srca“, sa vjerom. Ako čovjek vjeruje i srcem prihvaća riječ koju sluša, on ju čuje. Ako se to ne događa, ostaje gluh za riječ Božju. Svjedočanstvo o tome da li je netko ostao gluh ili ne, pruža sam ljudski život. Prema evanđelju, svaki onaj koji je čuo riječ što ju je slušao, nije ostao neplodan nego je tu istu riječ zaživio u svom životu (Lk 8,8). Tu se sam život pokazuje kao mjerilo kakvoće čovjekova sluha.

Mjesta u evanđelju

U evanđelju je moguće zapaziti koliko je Isus

16 Usp. K. RAHNER: „Vom Hören und Sehen“, iz: W. HEINEN: „Bild-Wort-Symbol in der Theologie“, Echter Verlag, Würzburg 1969, str. 139.

17 Isto, str. 142.

18 Usp. Rječnik JAZU, nav. dj., sv. 63, Zagreb, 1955., str. 625.

19 Isto, str. 626.

20 Isto, str. 628.

ulagao truda u odgoj čovjeka za slušanje njegove riječi. Imao je uho srca za ljudske potrebe, ali se jednako tako beskrajno trudio progovoriti srcu čovjeka, kako gestama tako i riječima.

Znao je čuti čovjeka koji bi ga u mnoštvu dozivao (Lk 18,35–43) i pomoći mu. Volio je prvo upitati čovjeka ili one koji su ga doveli, što žele. Dao bi im priliku da izgovore svoje srce, svoju nevolju i jad. Potom bi im pomagao. Većina Isusovih susreta, opisanih kod Luke, pokazuju isto. Isus bi prvo saslušao molbu, a onda bi krenuo u akciju. Poznavao je ljudsku potrebu – biti saslušan – i poštivao ju je. S druge strane i sam je osjećao potrebu za molitvom u kojoj je razgovarao s Ocem i slušao njegovu riječ u sebi. Često se povlačio na samotna mjesta gdje bi danju i noću molio (Lk 21,37; 4,42; 5,16; 6,12). Znao je da je riječ Očeva u njemu imala snagu koja je mogla zapaliti ljudsko srce. Zato je trajno ponirao u molitvu, a pozivao je i svoje učenike da mole zajedno s njim (Lk 22,39–45).

Obzirom na slušanje riječi Božje, odmah se primjećuje da je Isus spajao osluh i posluh riječi Božjoj u jednu cjelinu (Lk 6,46–49). Za nje ga, imao je uši da čuje samo onaj čovjek koji je znao slušati, a potom vršiti u životu riječ koju je čuo. Mi bismo to nazvali poslušnost riječi Božjoj; Isus je to nazvao „čuvanjem“ riječi Božje (Lk 11,28). Glagol *tilasso* znači čuvati, paziti na nešto tako da ne promakne ili se ne izgubi.

Isus je izobilno ljudima posluživao riječ ne bi li tako probudio njihov sluh; osobito je bio pažljiv i osjetljiv za one koji su se pokazivali gluhima i tvrdokornima. Znao je čitati namisli njihova srca (Lk 5,21–22). Umio je čuti misli svojih neprijatelja, pismoznanaca i farizeja, i odgovoriti im prije nego što bi ih oni glasno izrekli. Time bi ih neposredno i strpljivo poučavao te predusretao njihovu zlobu svojom ljubavlju i autoritetom (Lk 7,39–40). Oštrinu i muževnost toga postupka Luka je u svom evanđelju ublažio u odnosu na druge evanđeliste vjerovatno zato kako bi pokazao da je Isus i u tim situacijama nastupao s puno takta i obazrivosti prema onima koji su ga mrzili.

Isus je želio da onaj koji sluša njegovu riječ ujedno od nje i živi (Lk 6,46), te da se osloni na

njezinu snagu. Svim silama, riječima i djelima, Isus se trudio pokazati kakva je moć i sila djelotvornosti bila skrivana u njegovoj riječi. Riječ Božja u njemu se pokazala kao svemoguća, ali ljudi su to teško slušali, a kamoli čuli. Zato je Isus znao ljudima ukazati na njihovu nezrelost kadgod bi osjetio da ga dozivaju i slušaju njegovu riječ, ali ne žive po njoj. Takve je pitao zašto ga zovu svojim Gospodinom kad nemaju sluha za njegovu riječ (Lk 6,36). Previše je poštivao snagu riječi da bi ju trpio kao goli nadomjestak za život. U svojoj prisposobi o dva graditelja, jasno i oštro pokazuje razliku između čovjeka koji čuje riječ što ju sluša i onoga koji ostaje gluh (Lk 6,40–49).

Čovjek koji sluša sličan je onom koji gradi kuću na stijeni. Takvu kuću ništa ne može srušiti jer je dobro utemeljena. Čovjek koji nema sluha za riječ Božju, gradi kuću na zemlji, bez temelja. Dovoljna je jedna bujica da sruši kuću i upropasti čovjeka. Temelj kuće – stijena – to je život po riječi Božjoj. Tek onaj koji živi po riječi koju sluša, gradi svoj život na stijeni; onaj koji samo sluša riječ, a ne živi po njoj, gradi svoj život bez temelja. Osluh i posluh ovdje stoje neraskidivo povezani pod znakom života. Nema života ako riječ ne djeluje u srcu čovjeka i nema posluha bez osluha.

Još slikovitije, o toj temi, Isus progovara u prisposobi o sijaču i sjemenu (Lk 8,5–8) koju završava povikom: „Tko ima uši da čuje, neka čuje!“ U toj prisposobi Isus govori o četiri vrste slušatelja. Prve tri vrste jesu oni koji su slušali riječ ali joj nisu bili poslušni i to zato što joj uopće nisu povjerovali ili zato što joj nisu povjerovali do kraja. Prvi su oni koji nikad ne prihvaćaju riječ koju su slušali pa im se ona oduzima prije nego što su u nju povjerovali. Drugi su oni koji s veseljem prihvaćaju riječ, ali ih prva kušnja smete. Treći su oni koji slušaju riječ, ali ju podređuju brigama, bogatstvu i užitku – svom samoostvarenju – sve dotle dok je ne izgube. Tek u četvrtoj grupi nalaze se pravi slušači riječi Božje. To su oni koji čuju riječ i dalje u svom srcu čuvaju pa donose rod u ustrajnosti. Za takve je Isus rekao da su blaženi (Lk 11,28).

U vezi s tim blaženstvom, značajno je da samo Luka spominje spontani uzvik žene u mnoš-

tvu koja je čuvši i vidjevši Isusa, pomislila: „Blažena utroba koja te nosila i prsi koje si sisao!“ Isus joj spremno odgovara, ističući što je još važnije: „Još blaženiji oni koji slušaju riječ Božju i čuvaju je (Lk 11,28). Po Isusu Kristu, blaženstvo nije toliko plod krvne veze nego duhovne veze s njim, plod osluha i posluha riječi Božjoj. Tim odgovorom Isus je pokazao koliko snagu ima riječ Božja te kolika je njezina moć kad je ona u jednoj ženi mogla izazvati tako snažan materinski poriv, samo na temelju slušanja i gledanja Isusa — utjelovljene riječi Božje. Žena je zapravo i ne znajući izazvala Isusovo svjedočanstvo o tome da Riječ ima moć da postane majkom onima koji je slušaju. Ona ih nanovo rađa kao što je u tom trenutku porađala tu ženu.

Blaženstvo nije plod krvne veze nego osluha i posluha riječi Božjoj. Ta je žena možda mogla posve iskreno poželjeti biti na mjestu Isusove majke, a taj se je uzvik mogao roditi kao plod njezine neizrecive čežnje za takvim materinstvom. Isus preusmjerava njezinu misao ... Blaženstvo je imati srce koje sluša riječ Božju i čuva je, strpljivo podnoseći sve što ga snađe. Tako se postaje majkom Isusovom...

Isus će to još jednom naglasiti u jednoj drugoj prilici kad će pokazati unutarnju povezanost i međuovisnost sluha za njegovu riječ i ljubavi prema njemu. Kad su ga zvali da mu kažu kako ga rodbina traži, Isus je rekao: „Majka moja i braća moja — ovi su koji riječ Božju slušaju i vrše“ (Lk 8,21). Marko i Matej stavljaju ovaj događaj prije usporedbe o sijaču i o dva graditelja dok ga Luka stavlja iza njih, vjerovatno zato da bi pokazao značenje i važnost usporedbi. On izostavlja neke detalje kao npr. to da se Isus okrenuo prema svojim učenicima, okružio ih pogledom i ispružio ruku prema njima izgovarajući te riječi. Luka svu pažnju usredotočuje na ono što je Isus tom prilikom imao reći.²¹ Bila je to situacija u kojoj je Isus stvarno poučavao svoje učenike, a oni su ga slušali tako pomno da nije mogao da ih ne osjeti sebi bliskima, intimno srodnima... Osjećao je njihovu prisutnost kao što je osjećao prisutnost svoje majke i taj osjećaj, to iskustvo izrazio je u svojim riječima (Lk 8,21), izazvan onima koji su htjeli prekinuti nit te veze.

Što su te riječi mogle značiti za učenike? Morali su biti duboko dirnuti njegovom iskrenom ljubavlju. Koliko je tek Marija tu morala biti dirnuta kad je u njegovim riječima mogla prepoznati sebe kao učenicu svoga sina i kao sestru i majku njegovih učenika. Ganut blizinom onih koji su ga slušali, Isus uzvisuje i svoje učenike i svoju majku. Služi se danom prilikom da zorno i konkretno ukaže na smisao svojih parabola o slušanju.

Tom gestom Isus se ne odriče svoje obitelji nego ju proširuje i prima u nju nove članove. Tko sluša i vrši riječ, taj ulazi u obitelj Isusovu i postaje mu majka, brat i sestra. Za Luku, to je vrhunac plodnosti što je djelotvorna riječ može imati u čovjeku. Prihvaćena Riječ ima moć da postane majkom onoga koji je sluša, ima moć da u svom krilu nanovo rodi čovjeka u Bogu i postane navjestiteljicom toga novog rođenja svima oko sebe. Nije uzalud Isus govorio Nikodemu: „što je od tijela rođeno, tijelo je; što je od Duha rođeno, duh je. Ne čudi se što ti rekoh: Treba da se rodite nanovo, odozgor“ (Iv 3,6–7). Po Riječi nastaje najintimnija moguća duhovna srodnost između Isusa i njegovih učenika te učenika međusobno.

Kardinal Franjo Šeper u svojim primjedbama na koncilsku shemu o Blaženoj Djevici Mariji zapisao je: „Na ovom mjestu Krist nije nipošto htio umanjiti ili oslabiti Marijine majčinske odnose prema sebi nego se je udostojao te majčinske odnose neizrecivim nadnaravnim, ali istinskim načinom proširiti na sve kršćane, tj. na čitavu Crkvu.“²²

U pozadini toga teksta istaknuta je i sva dužina Marijine ljubavi koju je čovjek pozvan nasljedovati; ljubiti Isusa kao što ga je Marija ljubila, ljubiti jedni druge kao što majka ljubi svoje dijete i brat sestru i sestra brata, nije moguće ako se ne sluša riječ Božja i ako joj čovjek nije poslušan. Riječ Božja uvodi čovjeka u Isusovu obitelj, u srodstvo s njim i svima koji su njegovi na jedinstven način. Ona ga čini blaženim, sposobnim da uđe u obiteljsku intimu djeteta Božjega (Lk 11,28).

21 Usp. L. MORRIS, nav. dj., str. 154.

22 F. ŠEPER: „Građa za životopis“, sv. 2, Informator, Zagreb 1983, str. 87.

Riječ je postala Isusom i Isus je postao riječ da bi ga ljudsko uho moglo slušati i ljudsko srce prihvatiti. On je postao jedna od mnogih mogućnosti i ponuda našega života samo zato da bi ga čovjek slobodnom voljom mogao izabrati za sebe. Postao je čovjekom u utrobi jedne žene da bi se mogao nazvati bratom svim ljudima.

Ovdje bih izabrala jednu epizodu evanđelja kao temeljnu za spomenuti aspekt Isusove nježnosti u kojoj se mogu očitati na jednom mjestu svi gore navedeni elementi koji se odnose na vezu uha i srca, sluha i ljubavi. To je susret Isusa i Marije u Betaniji (Lk 10,38–42).

Izabrano mjesto u evanđelju Lk 10,38–42)

Luki je važno da odmah ukaže na prvi plan – na stav Marijin pred Isusom. Dok je Marta po Isusovom dolasku stala užurbano pripremati što će mu poslužiti, Marija ne nalazi za potrebno da pomogne svojoj sestri. Ona to i ne želi. U situaciji da izabere između svoje sestre i Isusa, Marija izabire Isusa i spušta se do njegovih nogu, sva usmjerena na njegovu riječ.

Luki je važno istaći kako je Marija sjela uz Isusa čim ga je Marta primila u kuću (Lk 10, 38–39). Bio je to njen način da iskaže Isusu dobrodošlicu i da ga primi; „sjediti do nogu Gospodinovih“ stav je koji sjeća na poniznu zahvalnost, krotkost i potpuno predanje – stav srca koje ljubi i sluša, posve otvoreno za riječ Božju (Lk 8,35; 7,36–38).

Što je taj posjet Isusov značio za Mariju, što za Martu, a što za Isusa? Marija je svojom gestom pokazala da je vrlo dobro poznavala Isusa. Željela je posve uzeti priliku koja joj se pružila Isusovim dolaskom. Pretpostavila je Isusa i njegovu riječ sestri, posluživanju i svemu drugom što je možda u taj čas izgledalo potrebno učiniti. Sva se pretvorila u jedno veliko uho. Za nju nije bilo izbora kad je Isus bio tu. On je bio njezin izbor.

Čini se da je Marija upoznala Isusa slušajući njegovu riječ već prije ovog susreta; odatle je moguće shvatiti njezinu spontanost i spremnost. Spustila se do njegovih nogu i slušala njegovu riječ. Ništa za nju u tom trenutku nije moglo

biti važnije.²³ Isus je za nju očito bio najveća dragocjenost koju je trebalo čuvati...

Ako se uzmu u obzir Isusove prisposode o sluhu za riječ Božju i slikoviti govor kojim je taj sluh najneposrednije povezo s ljubavlju, onda se u tom svjetlu može razumjeti što je Marija u tim trenucima značila za Isusa. Isus je učio da imati sluha znači znati pokloniti svoje uho Bogu; znati slušati njegovu riječ, prihvatiti je srcem i životom, i čuvati je kao najveću dragocjenost; da imati sluha za riječ Božju znači učiti ljubiti kao što Isus ljubi (i njegova majka) jer sjeme riječi što se sije u čovjeka, ako je prihvaćeno, donosi u svoje vrijeme plod ljubavi. Isus je učio da imati sluha za riječ Božju znači znati staviti se na put ljubavi kao ljubljeni učenik koji neće odstupiti. Taj stav slušanja oplodnog ljubavlju koji je Isus želio usaditi u svoje učenike i slušatelje, našao je utjelovljenim i ostvarenim u Mariji, sestri Martinoj. Pisano je da Marija „sjede do nogu Gospodinovih i slušaše riječ njegovu“ (Lk 10,39).

Čini se da je Luka u ovih nekoliko riječi utkao veliko bogatstvo sadržaja koji se može samo nagađati. No ujedno je u srcu svoga evanđelja pokazao jednu ženu koja je razumjela tajnu slušanja utjelovljene riječi i zaživjela njezin put ljubavi do kraja. Tako je postala evanđeoska slika onog ploda što ga donosi riječ čuvana u srcu čovjeka. Postala je slika učenika koji sluša riječ Božju, čuva je pa donosi plod ljubavi i osobne blizine Isusove. Postala je slika ostvarene riječi Isusove: „moja majka i moja braća, to su ovi koji slušaju riječ Božju i vrše je.“ Tako Luka koji opisuje znakoviti susret Isusa i Marije, ne samo da donosi Isusovu riječ o slušanju riječi Božje nego jedini među evanđelistima donosi živopisnu sliku ploda kojim ta riječ rodi u srcu čovjeka.

Isus je vidio ljubav koju mu je svojim stavom pokazala Marija i zato je dopustio da ostane u onom što je izabrala. Dopustio joj je da mu bude blizu i sluša njegovu riječ i time pokazao koliko je ljubi i poznaje. Stav koji je ona zauzela pred njim i uz njega govori da je bila svjesna te

²³ Za analizu ovog odlomka poslužila sam se knjigom I. GOLUBA: „Ususret dolasku“, Družba katoličkog apostolata, Zagreb 1985., str. 19.

ljubavi i stoga je u njoj bila slobodna i bez straha.

Isus je visoko ocijenio Marijin izbor. Kad mu je Marta u slobodi prigovorila za svoju sestru, Isus brani Mariju pred Martom, blago karajući Martu što ne vidi i ne razumije postupak svoje sestre. Marta nije imala oko srca za Marijin stav i nije u njemu vidjela isto ono što je Isus vidio. Dok je Marta u Mariji gledala besposlenost i manjak ljubavi, dotle je Isus u istom gledao višak ljubavi i najplemenitiju zaposlenost. Zato on poučava Martu i čisti njezin pogled. Želi joj pomoći da u stavu svoje sestre prepozna onu istu revnu ljubav prema njemu, Isusu, koju je i ona, bez toga osjećala, ali ju je pokazivala na drugi način. Može biti i to da je Marta bila izazvana tom blizinom Isusa i Marije i nije mogla gledati kako Marija sjedi do nogu Isusovih dok ona zauzeto radi. No Isus je pažljivo poučava u čemu je tajna dobrog izbora, ne zato da bi joj rekao da ona nije dobro izabrala nego da bi joj pomogao da ispravno gleda na najbolji izbor svoje sestre: „Marta, Marta! Brineš se i uznemiruješ za mnogo, a jedno je potrebno. Marija je uistinu izabrala najbolji dio koji joj se neće oduzeti“ (Lk 10,41–42).

Nosivi glagol ovog odlomka je *eklego* koji znači izabrati.²⁴ Nema sloge među znanstvenicima u vezi sa preciznom definicijom termina „izbor“ u Bibliji i svih onih značenja u kojima se taj termin može ispravno primijeniti. Određena značenja i misli mogu postojati i bez specifičnih lingvističkih oznaka. Subjekt i objekt izbora može biti i Bog i čovjek.

Novi zavjet šuti kad se radi o tome da pokaže kako je Isus bio predmet ljudskog izbora jer želi naglasiti da je izbor djelo Božje, utemeljeno na ljubavi i vjernosti. Pismo ističe Isusa kao Očevog izabranika (Lk 9,35) i kao onog koji ima vlast da sebi izabire (Lk 6,13).²⁵ U tom svjetlu ovaj Lukin izvještaj pokazuje jedno posebno značenje koje sam termin može zadobiti u evanđelju jednako tako kao što ukazuje i na svu dalekosežnost izbora koju može doseći Isusov učenik.

Izbor je u Novom zavjetu znak posebnog privilegija za izabranika i izuzetne naklonosti onog koji izabire.²⁶ Luka će isti glagol koji stavlja u usta Isusu za Marijin izbor upotrijebiti da kaže

kako je Isus „izabrao dvanaesticu“ (Lk 6,13) i pozvao ih imenom. Kao razlog zašto ih je izabrao, ne navodi se na prvom mjestu poslanje nego poziv i izbor za osobnu blizinu. Na prvom mjestu je: „dozva k sebi učenike te između njih *izabra* Dvanaesticu koje prozva apostolima (...)“ (Lk 6,13). Marko će prvotnu svrhu izbora Isusova još više istaknuti: „I ustanovi Dvanaesticu *da budu s njim*“ (Mk 3,14). Isus izabire učenike da budu s njim i on s njima. Tek na drugom mjestu dolazi poslanje: „pa da ih šalje (...)“ (Mk 3,14). To znači da Isus izabire blizinu i radi blizine.²⁷ On izabire učenike da im prije svakog poslanja bude osobno blizak i da oni njemu budu bliski.

I Marija je izabrala blizinu Isusove osobe – samoga Isusa – utjelovljenu Riječ. Ona nije imenovala svoj izbor riječima nego ga je pokazala svojim stavom u danoj situaciji. Izrazila je svoj izbor stavom slušanja cijelog tijela u kojem se riječ Isusa mogla prepoznati kao utjelovljena. Stavom svoga tijela, napose uha i srca, Marija je imenovala Isusa na sličan način kao što je on imenovao svoje učenike. Jasno je stoga da je izabrala najbolji dio koji joj Isus nije mogao oduzeti kad ga je svojim životom i riječima stalno nudio drugima.

Ovdje je izbor osobni čin koji po riječi Božjoj omogućuje i stvara blizinu među osobama. Jer se radi o izboru Isusa – Riječi Božje – koji kao Bog i čovjek dopušta tu blizinu, moguće je govoriti ovdje i o nježnosti koja se daje od čovjeka uzeti i izabrati kao osobna blizina. „Izabrana blizina“²⁸ utjelovljene Riječi postaje ono privilegirano mjesto na kojem Isusova nježnost postaje vidljiva; ono sklonište u kojem ona dopušta da bude izložena i izrečena, ali koja istovremeno u toj izloženosti i prima od onog koji ju, jednako izložen, izabire.

Mjesto na kojem se događa Isusova nježnost prema čovjeku jest osobna blizina između Isusa – riječi Božje i čovjeka koji se sav preobra-

24 MOULTON, nav. dj., str. 125.

25 „The Interpreter's Dictionary of the Bible“, Abingdon Press, Nashville 1982, vol. 2, str. 76–79.

26 MOULTON, nav. dj., str. 125.

27 GOLUB: „Ususret dolasku“, nav. dj., str. 19.

28 Isto, str. 19.

žava u uho srca. Tu Isus daje samog sebe kad prima drugoga. I čovjek uronjen u Isusovu blizinu, daje cijelog sebe kad prima Isusa. Lukina epizoda u Martinoj kući pokazuje koliko je Isus bio osjetljiv za ljudsku blizinu i kako ju je cijenio. Jednako tako pokazuje i kolika je bila nježnost s kojom ju je prihvaćao.

POKRET I DODIR

Psihijatar D. Terrewe došao je do zaključka: „Kad se nekoga voli, osjeća se prirodna potreba dodirivati ga... Izražavanje ljubavi dodirima najizvornije je od svijeta.“²⁹ Ako se promatraju Isusovi stavovi i postupci pod vidom pokreta i dodira, postaje jasno vidljivo da su evanđelja puna najrazličitijih vrsta i pokreta i dodira. Spontano se može reći da je i ta činjenica, iako ju ljudi uglavnom smatraju manje važnom i popratnom, zapravo rječiti govor o tome kako i koliko je Isus ljubio čovjeka.

U svojim susretima s ljudima, Isus je postupao posve ljudski, u skladu s karakteristikama kulture u kojoj je rođen, neprekidno pokazujući koliki značaj imaju dodiri za međuljudsku komunikaciju, osobito onu koja želi izraziti ljubav.

Isusovo tijelo odnosno dijelovi toga tijela stavljeni su u izrazitu službu ljubavi čovjeku i za čovjeka. Stoga se u evanđelju susreću kao dominantne, funkcije osobito onih dijelova tijela koji su vezani izravno uz pokret i dodir, a to su ruke i noge.

Ljudski dodir je u našoj civilizaciji privilegirano mjesto za izražavanje nježnosti. Tu se najjasnije može vidjeti što je to Isusov dodir kao izraz ljubavi na naš ljudski način. Ako ga je tu moguće prepoznati, lakše će se otkriti i u drugim svojim izražajnostima u kojima ga nismo navikli gledati, a koje pokušavam dotaknuti u ovoj radnji.

Mjesta u evanđelju

Isusove ruke bogate su dodirima i slobodne u svojim pokretima. One postaju vanjski znak svega onoga što Isus želi dati i što daje ljudima – vanjski izraz spasenja, ali na način nježnosti.

Redovito ih prati sasvim određeni stav tijela Isusova ili pokret koji sam po sebi govori o tome koliko je Isus u danom času usmjeren cijelim svojim bićem na neku osobu. Ruka je organ dodira, ali i znak izraza i uspostavljanja veze.³⁰ Gesta njegove ruke izražava poriv srca i iz njega progovara.³¹ Zato se njezin jezik može čitati očima i osjetiti na tijelu kao što se riječ izgovorena u ustima može slušati i čuti ušima.

Evanđelja otkrivaju Isusovu pažljivu ruku i njezine geste koje govore o nježnosti osobito prema djeci, ženama i bolesnicima. Ta je ruka istovremeno blaga, ali i jaka, sveta mišica koja sve pomaže i podupire.³² Kristova ruka je svemoguća baš u toj svojoj blagosti.

Evanđelist Luka vrlo je osjetljiv da zabilježi Isusove pokrete i dodire. Vjerovatno stoga što je i sam bio liječnik pa je iz vlastitog iskustva s bolesnicima mogao znati što znači nježna gesta liječnika upućena bolesniku. Luka prikazuje Isusa kao moćnog liječnika koji ima osjetljivo i nježno srce za sve svoje bolesnike. On će čak na jednom mjestu reći da ga je sila Gospodnja nukala da liječi (Lk 5,17).

Isus je stavljao ruke na bolesnike i oni bi ozdravljali (Lk 4,40); dok je grlio djecu, ujedno ih je blagoslivljao, a kad bi se kretao kroz mnoštvo, svi su nastojali da ga dodirnu jer je iz njega izlazila ozdravljajuća snaga (Lk 6,19).

Isus se znao približiti čovjeku. O tome govore razni glagoli kojima se Luka služi da bi to opisao: stajati blizu i pokraj nekoga (Lk 4,39), pružiti ruku, položiti ruke (Lk 4,40), uhvatiti za ruku (Lk 8,54) i dotaknuti čovjeka (Lk 5,13) ili dojenče (Lk 18,15); sve su to izraziti pokreti blizine kojima se Isus osobno približavao čovjeku kojem bi tako pristupio. Što je taj Isusov način značio za one bolesnike koje je njihova bolest odijelila od ljudske zajednice i koji su zbog svoje bolesti postali nedodirljivi, najbolje govore neki susreti Isusovi: susret s gubavcem (Lk 5,12–15), susret sa ženom koja je dvanaest godina bolovala od krvarenja i zato bila nečista

29 GOLUB: „Čežnja za licem“, str. 170.

30 LEON-DUFOUR, nav. dj., str. 1116.

31 GOLUB: „Čežnja za licem“, str. 170.

32 LEON-DUFOUR, nav. dj., str. 1118.

(Lk 8,43–48), te sa ženom koja je osamnaest godina živjela zgrbljena (Lk 13,10–13). Za te ljude, Isusovi dodiri bili su ne samo ozdraviteljski na razini tijela nego na razini cijele njihove osobnosti. Svojim dodirom, Isus je takve bolesnike vraćao natrag u ljudsko društvo i budio u njima osjećaj za toplinu ljudskog zajedništva.

Značajno je primjetiti da se nije otrešao od ljudi. Dopuštao je da ga ljudi dotiču i strpljivo je podnosio mnoštvo koje se oko njega guralo (Lk 8,43–48). Znao je i prihvatiti ljudski dodir i blizinu kao izraz čovjekove nutrine. Ako je to bio izraz kajanja i obraćenja (Lk 5,1–11), on ga je ohrabrivao; ako je to bio izraz nježne ljubavi (Lk 7,36–50), on ju je prihvaćao; ako je to bio izraz žarke molitve i poziva u pomoć, on se je odazivao (Lk 8,40–56). Nije odgurnuo Ivana kad se ovaj naslonio na njegove grudi (Iv 13,25) niti je odbio Judin poljubav izdaje (Lk 22,47).

Isusove noge, s druge strane, glasonoše su radosti koje oglašavaju mir, nose sreću i naviještaju spasenje dok hodaju prašnjavim putevima zemlje (Iz 52,7): noge su to Dobrog pastira koji neumorno hoda tražeći izgubljene ovce, a kad ih nađe, vida njihove rane i sav radostan stavlja ih na ramena dok se vraća kući (Lk 15,3–7; Ez 34). Stoga su to lijepe noge jer otkrivaju svu ljepotu Isusove ljudskosti i snagu njegove božanske moći. To su noge dostojne da budu oprane od prašine s ljubavlju (Lk 7,38); noge dostojne svakog poklonstva od onih izgubljenih kojima su donijele nađenost i zdravlje, radost i mir života.

Kad je Petar ugledao mnoštvo riba, „pao je do nogu Isusovih“ (Lk 5,1–11) što je u tom trenutku za njega bio izraz strahopoštovanja i kajanja za vlastite grijehе. Petar je shvatio da je Isus Gospodin i stavom svoga tijela to je i pokazao. Isto je učinio gubavac koji je ugledavši Isusa „pao nice“ i zamolio ga da ga ozdravi (Lk 5,12–15). Ovdje je to poklonstvo izraz ponizne vjere i molitve. Slično znači i gesta žene koja je dvanaest godina bolovala od krvarenja, a koja se potajno „dotakla“ skuta Isusove haljine u vjeri da će ozdraviti. Kad je bila razotkrivena, ona se „bacila pred Isusa“... (Lk 8,47) sva u strahu i sve mu je ispriповjediti. Ova gesta značajna je stoga što pokazuje kako je onaj koji

bi s vjerom dotaknuo Isusa, pa makar samo skuto njegove haljine, mogao ozdraviti od svoje bolesti.

Opsjednuti Gergezenac, pošto ga je Isus ozdravio, „sjedio je do Isusovih nogu“... (Lk 8,35) naočigled svima. Ovdje je ta gesta izraz posvećene vlasti koju je Isus imao nad tim čovjekom, ali i njegove novostečene slobode. U istoj gesti susreće se i Marija, sestra Martina, koja na taj način iskazuje svu svoju ljubav i predanu pažnju prema Isusu (Lk 10,39).

Konačno, ovu gestu, ali ovaj put u značenju neizrecive zahvalnosti i proslave susreće se kod gubavca Samarijanca, jednog od onih deset gubavaca koji su se očistili na Isusovu riječ, ali se samo taj jedan vratio da Isusu zahvali i poda slavu. Za njega piše: „jedan od njih vidjevši da je ozdravio, vrati se, slaveći Boga u sav glas. *Baci se nice k Isusovim nogama*, zahvaljujući mu (...)“ (Lk 17,15–16).

Mnogi su događaji i u drugim evanđeljima nosivi sličnim značenjima. U njima se očituje koje je značenje Isusov dodir imao za ljude, a koje ljudski dodir za Isusa. Pokreti i dodiri su načini pomoću kojih se pokazivala ljubav s obje strane. Postoji jedna Lukina epizoda u kojoj se ta dimenzija davanja i primanja posebno očituje. To je susret Isusa i javne grešnice za stolom, u kući Šimuna farizeja (Lk 7,36–50).

Izabrano mjesto u evanđelju Lk 7,36–50

Situacija je ocrtana kao sasvim galilejska; Isus ide na gozbu i u društvu je grešnika. Dolazi u kuću farizeja da bi blagovao s njim i njegovima. To je svečana gozba. No za Luku je središte zbivanja smješteno u odnosima farizeja, Isusa i žene koja ulazi u kuću. Žena prilazi Isusovim nogama, stane plakati nad njima, ljubiti ih, otirati svojom kosom i mazati pomašću. Svi znaju da je javna grešnica u gradu, ali ništa ne govore, samo u sebi misle ... Isus dopušta sve što mu žena čini. Prima znakove njezine ljubavi. To izaziva u farizeju Šimunu misao: Isus nije prorok jer da jest, sigurno bi znao da je ova žena grešnica pa ne bi dopustio da ga se dotakne. Isus čita njegovu misao, ali ne odgovara mu grubo tako da mu dokaže pred svima da pozna-

je tu ženu jer zna da bi nju to strahovito povrijedilo. Umjesto toga cijelu situaciju uzima kao podlogu za parabolu o dva dužnika koju obazrivo i s puno takta priča Šimunu ne bi li mu otvorio oči za njegove vlastite grijehе i tako mu dokazao ne samo da je prorok jer zna tko je ta žena koja ga se dotakla nego i zato što poznaje njezinu nutrinu i zna zašto i zbog čega ga se dotakla.

Isus prima nježnost jedne grešnice koja na sebi svojstven način moli za oprostеnje i pokazuje je kao primjer jednom drugom grešniku, kroz sebe, kroz svoj vlastiti odnos prema njemu. Opire se farizejskom formalizmu koji gleda samo izvana i velikodušno oprašta ženi njezine grijehе. Podloga za jedno i drugo je njegova nježnost koja je intimna i dopušta intimnost – beskrajno bogata milosrdnom ljubavlju za čovjeka potrebnog oprostеnja.

Ženin nenadani ulazak u dvoranu i sve što je zatim, očito spontano i neočekivano uslijedilo, nešto je posve izvanredno, ako se ne pretpostavi da je ona već negdje prije susrela Isusa i slušala ga ... Ona ga je morala poznavati od prije i ovo nikako nije mogao biti njezin prvi susret s njim. U prilog tome govori hrabrost i odlučnost koja je bila potrebna za jedan takav čin. Žena je morala imati neizmјerno povjerenje u Isusa kad se je usudila toliko izložiti. No Luka o tome samo implicitno govori.

Žena je donijela sa sobom alabaster pomasti – jako namirisano ulje s kojim se moglo pomazati glavu ili druge dijelove tijela. Na istoku je to bio znak kojim je domaćin iskazivao gostoljubivost svome gostu. Drugi takav znak bio je pranje nogu od prašine, a vršili su ga robovi gospodara kuće. Treći znak bio je domaćinov poljubac dobrodošlice gostu. Šimun farizej nije nijedan od tih znakova pokazao Isusu. Žena ih je, preobrazivši ih snagom svoje ljubavi, pokazala sve, na jedan sasvim osoban i nov način.

Posudica pomasti s kojom je ušla pokazuje da je mislila pomazati Isusove noge i to je bio vanjski motiv njezina dolaska. No kad je zastala uz Isusove noge bila je posve spontano obuzeta nekim novim, unutarnjim porivom koji je, očito izazvan blizinom i osobnom prisutnošću Isusovom, provalio iz nje kao rijeka u mirno ozračje gozbe. Žena nije mogla suzdržavati svoje

osjećaje. Njezina ljubav puna boli potekla je i preplavila sve prisutne i ona nije mogla da joj se ne preda cijelim svojim bićem.

Sve što je činila šutke, moglo bi se nazvati poklonstvom lijepe ljubavi ili molitvom za oprostеnje. To što je izabrala baš noge Isusove da im iskaže poklonstvo, pokazuje njezino obraćеnje i poniznost s kojom je pristupila k Isusu. Za nju, Isusove noge bile su prava dragocjenost jer su joj donosile spasеnje i ona ih je takvima mogla i gledati dok je stajala uz njih.

Luka vrlo pomno bilježi sve izražaje ženine nježnosti i karakterizira ih nosivim glagolom *agapao* koji dominira cijelim odlomkom. On znači pozdraviti nekog s osjećajem, pokazati mu svoju ljubav i predanje; odnositi se prema njemu s ljubavlju – prihvatiti ga s vanjskim znakovima ljubavi.³³ Luka piše: „Sva zaplakana, počе mu suzama kvasiti noge: kosom ih glave svoje otirala, cjelivala i mazala pomašču“ (Lk 7,38). Suzama kojih ima u izobilju i kojima umiva Isusove noge, žena govori o svojoj velikoj boli. Poljupcima izražava svoju ljubav i pokajanje, svoju zahvalnost i poštovanje prema Isusu. A ukrasom svoga tijela, svojom dugom kosom, žena se koristi kao ubrusom i tako otkriva dostojanstvenu poniznost; otire Isusove noge od suza, kako bi ih tako osušene, mogla pomazati mirisavim uljem. Pranje nogu, poljubac i pomazanje kao općepoznati običaji u društvenim odnosima Isusova vremena, našli su se preobraženi u posve osobnim gestama ljubavi jedne žene.

Isus ih je vidio i razumio. Zahvalno je primio njezinu nježnost kao nešto posve prirodno. Nije odstupio pred pritiskom okoline već je muževno podijelio sa ženom sablazan koju je taj čin izazvao u prisutnima i otpustio je u miru, oprostivši joj grijehе.

Upravo to što je prihvatio ženu u njezinu takvosti i javno, pred njezinim sucima, na sebe preuzeo njezinu osudu samo da bi zaštitio njezino osobno dostojanstvo i da bi je oslobodio, pokazuje koliko je Isus ženu ljubio i kako je

³³ LIDDEL-SCOTT, nav. dj., str. 6; također usporedi već navedene prijevode Duda-Fučak, Ladan, Rupčić.

odgovorio na njezin čin. Ona je mogla razumjeti iz samog načina na koji je Isus primio izraze njezine ljubavi, da su joj grijesi oprosteni i da je ljubljena. Isusove riječi „oprosteni su ti grijesi” samo su potvrdile ono što je ona i bez njih mogla znati i otkrile su prisutnima da je sadržaj ženina poklonstva zapravo bila neizreciva molitva za oprostjenje koja je izvirala iz svake njezine geste.³⁴

Do koje dubine je Isus razumio i vrednovao gestu javne grešnice može se naslutiti ako se ona promatra u svjetlu Isusove geste pranja nogu učenicima na Posljednjoj večeri.³⁵ Isus je, kako bilježi Ivan evanđelista, oprao noge svojim učenicima (Iv 13,2–5), a potom ih je protumačio što bi ta gesta imala značiti (Iv 13,14–15). Pranje nogu u Bibliji ima značenje otiranja prašine koja se skupila na putu života te značenje gostoljubivosti, prisnosti i prijateljstva.³⁶

Time što je Isus sam oprao noge svojim učenicima koje je nazvao prijateljima, pozvao ih je da poput njega, u svoje međusobne odnose unose i ulažu sami sebe, cijelo svoje biće. Pozvao ih je ne samo da se odnose jedni prema drugima s ljubavlju nego i da *pokazuju* jedni drugima kako i koliko se ljube kao što je on to njima učinio.

Time im je dao primjer kako u prisnom odnosu mogu nadilaziti sve društvene, dobne i druge razlike i ograde među sobom. Jer, premda je bio Učitelj i Gospodin, Isus im je svima oprao noge, znajući kakvi su i tko su. Time im je, uoči najvećeg znaka, *pokazao* kako i koliko ih je ljubio.

Očito da je žena grešnica iz Lukina evanđelja znala ono što su Isusovi učenici tek trebali naučiti od svoga učitelja. Ne mareći za društvene ograde i opću sablazan, ona je u svoj čin uložila cijelo svoje biće i posve prisno, i ne misleći, svojim gestama pokazala veliku ljubav, a zadobila veliko oprostjenje. Posve je nemoguće da Isus, koji je svoje učenike pošto im je oprao noge, upitao: „Razumijete li ovo što sam vam učinio?” (Iv 13,12–15), ne bi razumio ono što mu je ta žena učinila i kako mu je to bila učinila. Da ju je savršeno razumio, dokazuje njegova riječ, upućena farizeju Šimunu: „*Oprosteni su joj grijesi mnogi jer je pokazala mnogo ljubavi.*”³⁷ (Lk 7,47).

Evanđelja dosta suzdržano progovaraju o Isusovim osjećajima; tim više, mislim da je potrebno motriti s punom pažnjom one perikope gdje to dolazi do izražaja. Luka ih niže jednu za drugom kako bi pokazao da Isus nije bio samo čovjek snage nego i velikog suosjećanja za čovjeka i njegovu bol.

Riječ „srce” nema u današnjem načinu govora značenje koje bi odgovaralo semitskom shvaćanju. Dok Biblija shvaća srce kao čovjekovo „unutra” u naširem smislu što znači da ono sadrži osjećaje, sjećanje, ideje, namisli o odluke,³⁸ dotle u današnjem načinu govora „srce” uglavnom označava samo afektivni život čovjeka. U tom drugom smislu treba razumjeti i naslov ovog poglavlja koje ima za cilj ukazati na Isusovo suosjećanje i uživanje u situaciju drugoga; njegovu sposobnost za empatiju i simpatiju.

Prema Semitima najbliži sinonim za naše srce bila bi utroba koja za njih znači sijelo svih osjećaja, a prvotno označava i sve unutarnje organe; srce, pluća, jetru i bubrege.³⁹ Za nas srce ima približno isti afektivni naboj koji za Židove ima ljudska utroba. Izraz je to koji znači osjećaj nagonske privrženosti jednog ljudskog bića drugom, a sjedište mu je prema Semitima u majčinu krilu; to je nježnost koja se smjesta provodi u djelo,⁴⁰ a koju će evanđelisti Marko i Luka u svojim evanđeljima izraziti kao bezgranično Isusovo suosjećanje s patnicima i ganuće nad unesrećenima.

³⁴ Za analizu sam se služila djelom A. Augustinovića: „Povijest Isusova”, dio I, KS, Zagreb i TB Sarajevo 1984., str. 211–213.

³⁵ Usp. I. GOLUB: „Čežnja za licem”, nav. dj., str. 170.

³⁶ Isto, str. 170.

³⁷ Ovdje sam se namjerno poslužila prijevodom Rupčića, nav. dj., str. 991, jer mislim da je njegov prijevod ovog retka najbliži originalnom značenju.

³⁸ LEON-DUFOUR, nav. dj., str. 1253.

³⁹ LIDDEL-SCOTT, nav. dj., str. 1628.

⁴⁰ LEON-DUFOUR, nav. dj., str. 536.

Mjesta u evanđelju

Ako se promatra Lukino evanđelje pod vidom suosjećanja, zapaža se da je Isus bio bogat suosjećanjem za sve ljude, bez razlike. Znao je suosjećati u žalosti i boli (Lk 6,24) ali i u radosti čovjeka (Lk 10,21–23). S druge strane, kao ljudsko biće, Isus je i sam bio potreban ljudske blizine i suosjećanja; osobito je to očekivao od svojih učenika u trenucima muke i tjeskobe (Lk 22,39).

U govoru na gori Isus ide tako daleko da suosjeća i sa sudbinom onih koji se ne žele opredjeliti za njega (Lk 6,24) što zaslužuje posebno razmatranje. „JAO izreke“ koje se nalaze samo kod Luke, protuteža su „blaženstvima“. One promatraju neka stanja koja su bogati ljudi svih vremena smatrali poželjnima za sebe, a mogla bi se jednom riječju nazvati samodovoljnost, isključiva usmjerenost na sebe i svoju korist. Izraz *ouai* koji je preveden s „jao“ predstavlja usklik boli i srdžbe,⁴¹ a znači „avaj“ ili „kako strašno“ ili „teško vama“. Time se ne želi izraziti osuda nego jad, tuga i bolno suosjećanje Isusovo sa nesrećom koja će neminovno zadesiti sve tvrdokorne. To je emfatički proročki govor čije je prvotno značenje opomena odnosno posljednji apel na savjest.⁴²

Taj isti Isusov „jao“ odjeknut će i kao izraz dubokog žaljenja nad neobraćenim gradovima Korozainom i Betsaidom (Lk 10,13–15). Ništa nije poznato o Isusovoj službi u prvom gradu, a nešto malo u drugom, no čini se da je Isus u oba grada načinio velika čudesa, ali se oni nisu obratili.

„Jao“ će odjeknuti u Isusovim ustima još jednom kad bude posve otvoreno korio svu strahotu farizejskog licemjerja (Lk 11,42–52). Do koje je mjere Isus trpio zbog tvrdoće i ljudske ravnodušnosti govori i kratak prikaz o izgonu trgovaca iz jeruzalemskog hrama (Lk 19,45–46) što ga je evanđelist Luka smjestio među događaje posljednjih dana Isusovih u Jeruzalemu. Sigurno nije slučajno da cijelu epizodu Luka smješta neposredno nakon Isusova plača nad Jeruzalemom. Time na sebi vlastit način osvjetljava događaje u hramu koje je najopširnije opisao Ivan 2,13–17 u kontekstu prve Pashe.

Kratki ulomak o Isusovom plaču nalazi se

samo kod Luke. Zadivljuje kontrast: mnoštvo učenika koje kličući od radosti dočekuje Isusa pred Jeruzalemom (Lk 19,37–38), a on se približi i ugleda grad, plače nad njegovim sljepilom: „O kad bi i ti u ovaj dan spoznao što je za tvoj mir! Ali sada je sakriveno tvojim očima (...)“ (Lk 19,42–43). Tragična povijest Jeruzalema bila je dugi niz sjajnih nada i mogućnosti koje se nažalost nisu ostvarile ni ispunile. Bilo je puno objava, a ipak je ostalo sljepilo. Nosivi izraz *klaio* znači glasno plakati, jecati i žalovati.⁴³ Plač je to boli, tuge i ranjenosti zbog neprihvaćene ljubavi.

Slika hrama kakva je Isusa dočekala u Jeruzalemu bila je samo još jedan izraz toga sljepila i tvrdokorne ravnodušnosti. Isus je u hramu, mjestu tišine i molitve, našao trgovce koji su vikali, mijenjali novac i prodavali žrtvene životinje, velikim svojim dijelom na nepošten način.⁴⁴ Isusova bol i tuga, ovdje su se pretvorile u vatru. To što je Isus uzeo u ruke bič i stao trgovce izgoniti iz hrama govori o njegovoj revnosti i njegovu žaru koji su ga pred tim prizorom zahvatili. Bio je to prizor neizmjerne ravnodušnosti i sljepila.

Isus je pred tim prizorom mogao ostati ravnodušan, mirno proći pokraj svega i prepustiti ljude njihovu zlu. No on to ne može učiniti. Iako zna i vidi njihovo sljepilo, on se ipak zaustavlja, duboko pokrenut iznutra na akciju, na otrežnjenje. Isus želi intervenirati i stupiti u razgovor s ljudima i stoga ne ostaje pasivan.

Kao što majka ili otac u pojedinim trenucima moraju upotrijebiti silu, a ne milovanje, da bi urazumili svoje dijete i naučili ga da razlikuje dobro od zla, a da to ne znači da oni dijete ne vole ili da ga manje vole, isto je tako Isus u toj situaciji upotrijebio bič da bi skinuo povež s njihovih očiju. Samo bičem mogao je utišati nered i graju na mjestu na kome je trebala vladati sveta tišina. Riječ biča progovorila je kad je svaki drugi razgovor bio tvrdoglavo ušutkan i imala je značaj osvještenja.

41 LIDDEL-SCOTT, nav. dj., str. 1268.

42 Usp. Regensburger Neues Testament, nav. dj., str. 220–221

43 LIDDEL-SCOTT, nav. dj., str. 955.

44 Usp. L. MORRIS, nav. dj., str. 293.

Evangelisti ništa ne kazuju jesu li trgovci ubrzo sve stavili na svoje mjesto i nastavili po starom, ali svjedoče da je nastao muk i da se začeo razgovor između Isusa i prisutnih koji je prije toga bio posve nemoguć.

Jedan drugi vid Isusova suosjećanja pokazuje se u njegovom odnosu prema učenicima. On je znao suosjećati s njima u trenucima velike radosti u kojima su iskusili što znači činiti djela koja je on, Isus činio (Lk 10,21–23). Njihova radost bila je njemu poticajem za silno oduševljenje, za molitvu klicanja i zahvale Ocu. Isus se nije samo radovao radosti i uspjehu svojih učenika nego je zahvaljivao za to Ocu, zahvaćen plimom veselja. Nosiva riječ *egalliasato* znači da se je Isus tako silno tome radovao da je sav titrao od uzbuđenja.⁴⁵

S druge strane, u trenucima svoje muke i tjeskobe u Getsemaniju Isus je pokazao vrlo otvoreno koliko je bio potreban ljudske blizine i podrške svojih učenika (Lk 22,37–39): „Duša mi je nasmrt žalosna. Ostanite ovdje i bdijte sa mnom!“ No nije u njima našao što je tražio jer su svi bili pozaspali. Jedan se čovjek ipak pokazao dostojnim za suosjećanje s Isusom u njegovim bolima na križu. Bio je to jedan od dvojice zločinaca koji su bili razapeti pokraj njega na križ (Lk 23,39–43). Dok je jedan zločinac pogrdivao Isusa, dotle ga je drugi branio, prekoračajući bezumnika. Isus mu je uzvratilo u izobilju...

Suosjećanje i nježno ganuće pokazali su se kao izvori za Isusova djela ljubavi. Isus je o tome progovorio i u prispodobi o milosrdnom Samarijancu (Lk 10,29–37). U nekim drugim situacijama koje bilježi Luka, moguće je gledati Isusa u ulozi tog milosrdnog samarijanca. Jedan takav slučaj je susret Isusa sa pogrebnom povorkom udovice iz Naima koji opisuje Luka (Lk 7,11–17).

Izabrano mjesto u evanđelju Lk 7,11–17

Stjecaj okolnosti je više nego težak. Majka udovica sahranjuje svoga sina jedinca. Ta je žena ostala sama, bez muškog zaštitnika i hranitelja. Nalazila se u vrlo teškom položaju jer u ono doba žena nije mogla sama opstati. Budući

da joj je sin bio mladić, bol je za nju morala biti još veća. Bila je to bol majke koja je izgubila jedini plod utrobe svoje, smisao svoga života.

Isus nastupa kao Gospodin (7,13), veli Luka, čime označava da će se u tom prizoru očitovati ko Gospodar života i smrti. Međutim, Luki nije stalo samo da pokaže kako mrtvi ustaju nego prije svega želi pokazati koliko je Isus bio osjetljiv za bol i nesreću čovjekovu.

Isus je suosjećao s majkom, duboko dirnut njezinim naricanjem. Njegov izvorni motiv za čudo bilo je njegovo duboko suosjećanje i ganuće. Ne spominje se vjera žene, ali Luka jasno daje naslutiti njezinu ljubav. Isus je u njezinoj boli mogao osjetiti i vidjeti svu ljubav koju je imala za svoga sina. A možda je u njoj proročki gledao i svoju vlastitu majku...

Luka Isusove osjećaje opisuje već poznatim glagolom *splaghnizomai* koji znači biti ganut do dna svoga bića, duboko potresen i iznutra pokrenut na djelovanje.⁴⁶ To je onaj isti izraz koji je Luka upotrijebio da izrazi ganuće oca nad povratkom njegova izgubljenog sina (Lk 15,20) ili suosjećanje Samarijanca sa ranjenikom što ga je susreo na putu (Lk 10,33).

Isus tješi majku i doticajem zaustavlja nosila. Zapovijeda mladiću da ustane i daje ga njegovoj majci (Lk 7,13–14). Ova slika ističe Isusovu sućut, ali i njegov autoritet. Jakost i snaga stoje u skladu s nježnom brigom i suosjećanjem za tu nezaštićenu i siromašnu ženu.

Luka bilježi da je sve prisutne obuzao strah jer su stajali u prisutnosti slave Božje. Taj strah vodi ih u proslavu (Lk 7,16). U Isusu prepoznaju velikog proroka,⁴⁷ samoga Boga. Njihovi uzvici za Luku označuju Božju intimnu blizinu u ovom događaju.

Bog je Bog koji se ovdje neizrecivo približio čovjeku da bi ga ozdravio i spasio. Luka voli pokazivati da je cjeloviti događaj Isusa Krista – njegov život, smrt i uskrsnuće, u službi spasenja čovjeka. Sam Bog se približio čovjeku da mu neposredno i osobno pomogne. Njegova riječ

45 Isto, str. 189.

46 LIDDEL-SCOTT, nav. dj., str. 1628.

47 Paralele u SZ-u: 1 Kr 17,17–24 i 2 Kr 4,17–22; 32–37.

postala je majkom života, a njegova ruka pomoćnica. Njegov se pohod pokazao više od pohoda i njegova blizina više od blizine.

RIJEČ

Riječ kao izraz Isusove nježnosti – živi otisak Očeve nježnosti prema ljudima – poprima u Lukinom evanđelju dva različita vida. Luka voli pokazati utjelovljenu riječ u dva sloja od kojih svaki ima jednaku važnost za čitaoca. Prvi sloj čine zapisi evanđeliste o silini riječi Isusove, o njezinoj milini i privlačnosti koju je imala za one koji su je slušali. To su kratki zapisi u kojima Luka bilježi nešto od doživljaja ljudi, u skladu sa svojom nakanom da u evanđelju Isusa predstavi ne toliko kao Učitelja ili Rabija iz Nazareta nego više kao Gospodina, Kyriosa, koji očarava duše svojom plemenitošću i ljepotom te uzvišenošću svoje božanske poruke.⁴⁸ Zato u tom prvom sloju čitamo kako su se ljudi, slušajući Isusa u nazaretskoj sinagogi, divili milini riječi koje su tekle iz njegovih usta i svi su mu povlađivali u onom što je govorio (Lk 4,22). Ljudi su – veli Luka – bili kao opijeni, zaneseni njegovim naukom, a to je oduševljenje dolazilo odatle što su već u samoj riječi njegovih usta mogli osjetiti puninu moći koja ih je obuzimala i prije nego što su gledali njena djela (Lk 4,31.32). Ljudi nisu samo slušali riječ nego su imali prilike gledati i kako ona djeluje. „Kakve li riječi! S vlašću i silom zapovijeda nečistim dusima, te izlaze!“ I glas se o njemu širio... (Lk 4,36–37). Isusova riječ imala je ljepotu izražaja i snagu djelotvornosti u sebi samoj i u događajima spasenja kojima je bila uzrokom.

Drugi sloj Lukina evanđelja čini Isusova riječ nježnosti ili njegov govor o nježnosti. Na prvi pogled, ako se traži riječ „nježnost“ u tekstu, čini se da je nema. No ako se dublje razmotre Isusove riječi i geste i promatra njegova riječ u svjetlu cijelog njegova života, otkriva se drugo ime za nježnost – milosrđe; otkriva se da Isus i nije govorio ni o čemu drugom nego o neizrecivoj ljubavi Očevoj prema ljudima koja je zaživjela u Njemu, Sinu.

Isus je puno govorio o milosrđu, a još više ga

je činio. No ta ljubav koju je svjedočio ostala bi neprepoznatljiva i previše apstraktna da nije objavljena na način nježnosti. U Isusu, Sinu Očevu, Božja je ljubav postala vidljiva i opipljiva na najljudskiji mogući način samo zato da bi je čovjek mogao ne samo razumjeti nego i osjetiti. Bog se približio kao brižan Otac i nježna majka i zamilovao je čovjeka u svome Sinu (Ef 1,6). Bog bogat milosrđem (Ef 2,4) obznanio se u nježnosti svoga Sina. Ivan evanđelista to je jasno izrazio kad je zapisao „I Riječ tijelom postade...“ (Iv 1,14). Ljubav Božja utjelovila se u Isusu Kristu i pokazala se čovjeku. Ljudi su je mogli osjetiti kao neizrecivu nježnost koja se u svoj svojoj silini saginjala nad njihovom bijedom i podizala ih iz prašine. A razumjeti su je mogli kao čudo ljubavi koja nije prezala ni od toga da prolije svoju vlastitu krv samo zato da bi se u čovjeku koji mrzi rodila ljubav. O toj nježnosti koju je živio, Isus je i govorio na mnogo načina i u mnogo navrata.

Na način istočnjaka, Isus nije tumačio što je nježnost nego je pokazivao kako se ona živi riječju i djelom. Luka ga pokazuje kao duboko osjećajnog čovjeka koji u pravi čas znade izgovoriti riječ podrške i ohrabrenja čovjeku koji pada ili je već pao; pokazuje ga kao divnog pripovjedača, umjetnika u pripovijedanju, koji stvara parabole i svojim slikovitim govorom pokušava približiti slušateljima narav Očeve ljubavi; pokazuje ga kao plemenitog subesjednika koji progovara o naravi i potrebi nježne ljubavi među ljudima; u svjetlu cijelog njegova života, pokazuje ga kao lice božanske blagosti i nježnosti što je došla na ovaj svijet i zaživjela među ljudima.

a) Isusova riječ kao neposredan izraz nježnosti prema čovjeku

Isus nije opisivao svoja čudesa nego ih je činio. Podnio je muku, smrt i ušao u uskrснуće ali nije ostavio prikaza tih događaja. Isto vrijedi i za njegov nauk. On je izgovorio svoje riječi, ali

⁴⁸ Usp. DEISS, DUDA: „Prva tri evanđelja“, Nadbiskupsko bogoslovno sjemenište, Zagreb, 1968, str. 105.

su ih zapisali drugi. Te riječi nisu došle do nas u obliku u kojem ih je Isus izgovorio, nego u obliku u kojem su ih se drugi sjećali. Zato su one svjedočanstva.⁴⁹ Tako nema Isusove riječi koja bi bila točno onakva kako ju je Isus izrekao jer je on govorio aramejski, a evanđelja su napisana grčki, ipak je moguće ponekad uočiti aramejsku podlogu koja pokazuje da izrazi prevedeni na grčki sadrže nešto od oblika u kojem ih je Isus izvorno govorio.⁵⁰ Mislim da je potrebno ovdje ukazati na riječi Isusove koje je zabilježio Luka, a koje su u danim ljudskim situacijama značile izraz njegova ohrabrenja, podrške i nježne ljubavi prema čovjeku.

Mjesta u evanđelju

„Hoću“ (Lk 5,12)

U drevnom svijetu jedina obrana protiv bolesti gube bila je karantena. Bolesnicima je bilo zabranjeno stupiti u dodir sa zdravim ljudima (Lev 13,46) a da bi se to spriječilo, morali su uvijek vikati „nečist“ (Lev 13,45), kadgod bi se približili naselju zdravih ljudi. Živjeli su izolirano, proseći milostinju. Ljudi su ih izbjegavali. Moguće je samo zamisliti koje su psihičke posljedice morali trpjeti ljudi oboljeli od te bolesti.⁵¹

Luka cijelu epizodu Isusova susreta s gubavcem stavlja u neki grad u kojem je Isus boravio na početku svoga djelovanja u Galileji. Gubavac se približio Isusu, pao pred njim ničice i oslovio ga. Luka bilježi da je bio dovoljan jedan pogled prepoznavanja i gubavac je odmah znao pred kim se nalazi. Da je znao tko je Isus, govori i podatak da nije vikao nego *zamolio* Isusa da ga ozdravi. Ta je molba prema Luki bila izrečena s potpunom vjerom u ozdravljenje: „*Gospodine, ako hoćeš, možeš me ozdraviti*“ (Lk 5,12).

Molba izražava do koje mjere je gubavac imao povjerenje u Isusa. U pitanju nije bila moć nego njegovo htijenje, želja. Gubavac je vjerovao da ga je Isus mogao ozdraviti i da njegova moć zavisi isključivo od njegova htijenja. Bio je to jedan od onih Jahvinih siromaha koji su svoje spasenje gledali samo u Bogu pa se nisu

stidjeli otvoreno to pokazati. Bolesnik je zamolio za milosrđe i bio uslišan.

Isusovo suosjećanje s čovjekom i njegova nježnost prema njemu izbijaju iz njegove geste. Luka bilježi da je Isus *pružio svoju ruku i dotakao bolesnika* (Lk 5,13). Pri tom je izgovorio riječ iscjeljenja: „*Hoću, očisti se!*“ (Lk 5,13). Ovaj dodir i ova riječ značili su za gubavca puno više od bilo čega što je Isus u tom trenutku za njega mogao učiniti, pa i od samog ozdravljenja. Marko bilježi da je Isus bio ganut (Mk 1,41) kad je vidio nesreću toga čovjeka.

Riječ *thelo* koja znači čin volje; koja znači htjeti ili željeti nešto učiniti,⁵² obično se tumači isključivo u svjetlu Isusove volje koja čini dobro za ljude, potrebna milosrđa Božjega.⁵³ No čini se da u ovom kontekstu ne znači samo to već postaje izraz i za sam poticaj te volje; razlog koji ju pokreće na djelovanje. U njoj je sadržan sav naboj Isusova milosrđa prema bolesnom čovjeku, svo suosjećanje sa strahotom njegove bijede i sva unutarinja potresenost nad stavom koji je ta bijeda zauzela pred njim, Isusom. Isus nije liječio one koji su toga bili dostojni, nego one koje je htio. Sveti Pavao je to lijepo izrazio: Bog će se smilovati kome hoće da se smiluje i sažalit će se nad kim hoće da se sažali... (Rim 9,15).

I Luka je to, čini se, izrazio ovim susretom Isusa i gubavca. Svojim stavom gubavac je pokazao sebe nedostojnim Isusa i svjestan da nije zaslužio ljubav, ipak je zamolio Isusa za nju jer je vjerovao u nju. Isus ga je iscijelio ne samo zato jer je to mogao kao Sin Božji poslan siromasima poput njega, nego prije svega i zato jer je to kao čovjek cijelim svojim bićem htio i želio. Htio je iscijeliti gubavca, ali način na koji je to Isus učinio gubavac je u svom stanju mogao doživjeti samo kao neizrecivu nježnost Sina Božjega.

49 Usp. W. HARRINGTON: „Uvod u Novi zavjet Spomen ispunjenja“, KS, Zagreb 1983., str. 76.

50 Isto, str. 78.

51 L. MORRIS, nav. dj., str. 113.

52 MOULTON, nav. dj., str. 192.

53 Usp. MORRIS, nav. dj., str. 114.

„Kćeri...” (Lk 8,48)

Kad se Isus zaputio Jairovoj kući da izliječi njegovu dvanaestogodišnju kćerku koja je bila na umoru, u gužvi ga se potajno dotakla za skut haljine jedna žena koja je dvanaest godina bolovala od krvarenja. Izgleda da je bila sva prestrašena i očajna zbog prirode svoje bolesti koja nije imala samo fizičke nego i socijalne posljedice. Bila je obredno nečista (Lev 15,25) i nije smjela sudjelovati u službi Božjoj niti se kretati među ljudima. Samo jedan dodir bio je dovoljan da prenese njenu nečistoću među druge (Lev 15,27). Vjerovatno je upravo narav njezne bolesti bila uzrokom da je prišla Isusu potajno da sebe i njega ne bi izložila pred mnoštvom koje se oko njih guralo. Da je pristupila javno, vjerovatno joj ne bi dopustili da dođe do Isusa, a morala bi sve reći o svojoj bolesti. Vjerovala je da je dostatan jedan potajni dodir za njezino ozdravljenje i zato je sve učinila diskretno.

No Isus je osjetio kako je snaga iz njega izišla i odlučio istražiti stvar. Ne zna se u kojem trenutku je žena uvidjela da se ne može kriti, ali piše da je pala nice pred Isusom, sva prestrašena i pred svima ispričala kako je ozdravila.⁵⁴ Isus je sigurno iz ženinih riječi vidio stanje u kojem se nalazila. Kad je završila obratio joj se nježno sa „kćeri” i potvrdio ispravnost njezine vjere. Otpustio ju je u miru.

Ona je jedina žena u evanđelju za koju je zabilježeno da joj se Isus obratio na ovakav način. Grčka riječ *thugater*, upotrebljena u ovom obliku, označuje blagonaklonost, nježnost i ljubavnost.⁵⁵ Matej ju razumije kao ohrabrenje. Isus je tim načinom pridigao ženu i oslobodio je od straha koji ju je zahvatio pred situacijom. Njezin je čin bio otkriven, ali ga je Isus istovremeno uzvisio na dostojanstvo koje mu je pripadalo i time ženu vratio u uobičajeni vjerski i društveni život.

„Dijete, ustani!” (Lk 8,54)

Ubrzo nakon susreta sa ženom, Isus je ušao u Jairovu kuću. Uhvatio je djevojčicu za ruku i povikao: „Dijete, ustani!” Marko zadržava u svom tekstu aramejske riječi: „*Talita kum!*”

(Mk 5,41). Isusova obazrivost ovdje se otkriva u samom načinu na koji čini čudo. Da ne bi prestravio dijete i sve prisutne ljude svojim činom, Isus je upotrijebio iste one riječi koje bi upotrijebila majka djevojčice kad bi je ujutro budila. Isus se poslužio njoj poznatim i svakidašnjim zazivom majke da bi je ponovo dozvao u život onako kako ju je njena majka dozivala iz sna u budno stanje.⁵⁶ Tako je očitovao svoju brigu za djevojčicu da se ona, kada ustane od mrtvih, ne nađe okružena gomilom zapanjenih ljudi.

Ta nije slučajno Isus rekao zaplakanim ljudima: „Ne plačite! Nije umrla nego spava!” (Lk 8,52) i ušao k njoj samo s njenim roditeljima i trojicom svojih učenika.

Oslovljavanje učenika

Kad bi netko uzeo razmatrati kojim se sve riječima Isus služio kad bi oslovljavao svoje učenike, začudio bi se nad ljubavlju koja izbija iz tih naslova. U različitim prilikama, zavisno od okolnosti, Isus je u Lukinom evanđelju svoje učenike nazvao: *prijateljima* (Lk 12,4–7), *malim stadom* (Lk 12,32), *malenima* (Lk 10, 21), *majkom i braćom svojom* (Lk 8,19–21)... U svim tim naslovima karakteristično je i to što ih je Isus uvijek izrekao u situaciji kad je bio nečim izazvan da otvoreno izrazi narav svoga odnosa prema učenicima bilo da se radilo o ohrabrenju i podršci, bilo da je čas toga uzvika bio čas proslave i molitve klicanja, bilo da je određeni naslov trebao otrijezniti i poučiti ljude o tome tko su to Isusovi učenici i kakav status oni imaju obzirom na Isusove krvne srodnike. Svi ti naslovi i već sami za sebe govore o ljubavi kojom je Isus ljubio svoje učenike i o nježnosti s kojom im se obraćao. Već u samoj riječi, nezavisno od situacije u kojoj bi je Isus upotrijebio, učenici su mogli osjetiti ljubav, ohrabrenje, utjehu i prepoznavanje. U tim su naslovima mogli ne samo čuti nego i osjetiti kakvu je sliku Isus o njima imao i što su mu oni značili.

54 Usp. Isto, str. 161.

55 MOULTON, nav. dj., str. 197.

56 Usp. MORRIS, nav. dj., str. 162.

„Ne boj se!“ (Lk 5,10)

U izvještaju koji Luka donosi o Isusovom izboru prva četiri učenika vidi se silan dojam koji je takav Isusov način ostavio na Petra u njihovu susretu na Genezaretskom jezeru (Lk 5,1–11).

No osim toga dojma koji će Luka nazvati za prepaštenjem (Lk 5,9), moguće je vidjeti iz Isusovih postupaka prema Petru i njegovih riječi koliko ga je Isus ljubio još dok Petar o tome nije imao nikakav dojam.

U nemogućoj situaciji kad mora propovijedati riječ narodu koji se oko njega gura na obali Genezaretskog jezera, Isus se snalazi tako da ulazi u Šimunovu lađu i iz nje poučava narod. Isus zna da Šimun koji se vratio iz noćnog ribolova nije ništa ulovio, ali mu o tom ništa ne govori. Poslije pouke jednostavno zove Šimuna da zajedno pođu u ribolov i on se nakon malo oklijevanja odaziva. Noć se smatrala najpogodnijim vremenom za ribolov pa je Petar možda kao iskusan ribar želio dati Isusu do znanja da je beskorisno opet po danu pokušavati. Ipak vjeruje na Isusovu riječ jer je tokom poučavanja imao prilike osjetiti i vidjeti njezinu snagu. Uхватili su toliko ribe da su im mreže pucale, a sami ih nisu mogli podići na potopljene čamce. Time je Petar bio posve razoružan. Postao je svjestan da ga Isus proniče svojim pogledom i da ga poznaje više nego što Petar to sluti. Zato se baca pred Isusove noge i moli ga za milost.

Petar koji je kao ribar znao svoj posao, shvatio je da je riječ o čudu pa je reagirao kao netko tko se iznenada našao u Božjoj prisutnosti. Prepoznao je Isusa. O tome govori njegova gesta koja podsjeća na iskustvo velikih svetih ljudi Izraelove povijesti koje su oni imali u neposrednoj prisutnosti Božjoj; na Abrahama (Post 18,27), Joba (42,6), Izajiju (6,5)...⁵⁷

Dodir s nadnaravnim svijetom uvijek je ulijevao strah. Adam se iza grijeha sakrio pred Bogom (Post 3), a po vjeri naroda, viđenje anđela ili samoga Boga bilo je spojeno sa smrću (Ez 2,1). Stoga nije čudna bila ni Petrova reakcija u trenutku kad je do kraja postao svjestan pred kim se nalazi i tko je taj koji lovi u njegovoj lađi: „Idi od mene! Grešan sam čovjek, Gospodine!“ (Lk 5,8). Isus koji je vidio što se s

Petrom događa, hrabri ga riječima: „Ne boj se!“ i upućuje mu poziv na novo zanimanje. Petar će ostati ribar, ali neće više loviti ribe nego ljude.

Glagol *fobeo* koji je nosiv za cijeli odlomak znači veliko iznenađenje, uzbuđenje, prestravljenost.⁵⁸ Isusove riječi Petru „Ne boj se! Odsada ćeš ljude loviti!“ (Lk 5,10) poziv su na smjelost, hrabrost, poduzetnost, pouzdanje i velikodušnost.⁵⁹ Petar je u njima mogao prepoznati poziv na ono isto ribarenje koje je na vlastitoj koži osjetio i doživio kad je s Isusom pošao u ribolov. Isus ga je zapravo pozvao da bude ribar poput njega koji ne lovi ribe nego ljude, snagom svoje riječi.

Isti glagol *fobeo* Luka je u svom evanđelju upotrijebio na još dva mjesta koja osvjetljavaju ovu epizodu. U istom obliku i sličnom kontekstu Luka ga donosi u evanđelju djetinjstva Isusova kada opisuje susret Zaharije i Marije s anđelom od kojeg primaju navještaj rođenja Ivana Krstitelja i Isusa i bivaju pozvani na novi zadatak (Lk 1,12; 1,28). U obje situacije Luka gradi paralelizam između „Ne boj se...“ i „Raduj se...“ pri čemu nije naglasak toliko na strahu koji je zahvatio Mariju i Zahariju u prisutnosti anđela nego više na pozivu koji iza toga slijedi, a označuje istu onu radost spasenja koju označuje i Isusov poziv Petru u trenutku kad ga ovaj, zaslijepljen ribama, prepoznaje kao Gospodina.⁶⁰

Isus je očito ostavio silan dojam na Petra. Što je on za njega značio vidi se po reakciji učenika koja je uslijedila: „Oni izvukoše lađe na kopno, ostaviše sve i podoše za njim“ (Lk 5,11)

„Abba“ – „Oče moj ljubljeni!“ (Lk 11,2)

Pouku Isusovu o molitvi Luka izravno povezuje sa slikom Isusa molitelja; on voli prikazi-

⁵⁷ Isto, str. 112.

⁵⁸ MOULTON, nav. dj., str. 428.

⁵⁹ Usp. C. TOMIĆ: „Evanđelja djetinjstva Isusova“, KS, Zagreb, 1971., str. 83.

⁶⁰ Prorok Joel povezuje također izraze „raduj se“ i „ne boj se“ (2,21), a evanđelista Ivan, navodeći Zah 9,9–12 stavlja umjesto „raduj se“ – „ne boj se, kćeri Sionska! Evo, kralj tvoj dolazi jašući na mladetu margaričinu“ (Iv 12,15). Usp. TOMIĆ, nav. dj., str. 83.

vati Isusa kao čovjeka molitve. Pouka o molitvi u kojoj se iza grčkog termina otkriva ta čudesna riječ „abba“, uokvirena je zornom zgodom: Isus sam moli (11,1) i apostol se divi tome toliko da i oni žele naučiti moliti. Isus ih uči Oče... (11,2–4), ali im kroz to tumači zapravo kakva treba da bude njihova molitva⁶¹ i uvodi ih u novu sliku o Bogu.

U sinagogalnim molitvama židovstva uhodani naslov za Boga bio je „Abinu malkenu“ što znači „Oče naš, Kralju naš!“ Prevelika povjerljivost prema Bogu u kojoj bi se za Boga upotrijebio naslov „Oče moj“ nije u Židova bila ni dopuštena i uobičajena.⁶²

Isus Krist je u svojim molitvama nadvladao tu distancu jer je dozivao svoga Oca riječju „abba“ što bi značilo „oče, oče moj ljubljeni“ ili „tata“, „tatice“.⁶³ Bila je to riječ koju su upotrebljavala mala djeca kad su se posve slobodno i od milja obraćala svome ocu izražavajući svu svoju ljubav, svu milinu svojih malih bića, svu pripadnost svome ocu u najvećoj mogućoj intimnosti srca.⁶⁴

Židovi su u svojim molitvama izbjegavali ovu riječ jer je imala konotaciju prevelike intimnosti s Bogom. Smatrali su neumjesnim nazivati Boga onako kako su djeca nazivala svoje zemaljske očeve.⁶⁵ No Isus je baš tu riječ djetinjih usta sačuvao u svojim ustima dok se obraćao svome nebeskom Ocu, a onda je i svoje učenike naučio da tako oslovljavaju Boga u svojim molitvama. Tu riječ punu slatke nježnosti stavio je u njihova usta, dok je njezinu zbilju usadio u sve njihovo biće.⁶⁶

Kad malo dijete tako tepajući doziva svoga oca, ono i ne znajući izražava svoj stav ovisnosti o ocu i svoju potrebu za njegovom ljubavlju i nježnošću, pažnjom i brigom. Tako i to što je Isus tu riječ posadio u srca svojih učenika govori, koliko je mislio na njihove potrebe iz kojih će zazivati Boga kao Oca jednako kao i na svo bogatstvo Njegova milosrđa. Reći „oče...“ u velikoj životnoj potrebi, izreći tu riječ kao malo dijete, već je neizreciva molitva za nježnost na koju Otac ne može da ne odgovori.

Isus je svoje učenike uvodio u intimno zajedništvo s Ocem (Lk 10,21–24), ono isto zajedništvo koje je sam uživao. Razvijao je u njima osjećaj za djetinji stav pred Bogom (Lk 12,15–

16), jedini stav u kojem Bog može prepoznati čovjeka kao svoje stvorenje koje ga ljubi. Želio je da kroz tu riječ njihovo predanje Ocu milosrđa bude bez pridržaja te da na ponudenu nježnost uzvrate nježnošću.

b) Nježnost u slici – Isusove parabole i slikoviti govor

Na pitanja koja su mu postavljali Isus je često odgovarao parabolama i usporedbama. Time je postizao dublji učinak na slušače jer su se oni, da bi razumjeli poruku, morali životno identificirati sa likovima parabole ili usporedbe i razmišljati o njima. Uz to je sama narav onoga što im je Isus govorio zahtjevala takav oblik govora u kojem će se božanska zbilja na najjednostavniji način moći predočiti čovjeku u kontekstu njegova vlastitog života. Budući da je materijal za svoj slikoviti govor Isus nalazio u svakodnevnom životu ljudi, nije čudno da su parabole i usporedbe najbolje odgovarale njegovim potrebama. Obje su građene na analogiji i obje djeluju preko identifikacije slušača i likova u priči,⁶⁷ i to tako da se riječ stavlja u službu slike.

Isus je bio vrlo osjetljiv za bitna ljudska pitanja s kojima se susretao, a njegov način odgovaranja podsjeća na način roditelja koji poučavaju svoju malu djecu. Kao što otac i majka pričaju slikovite priče svojoj djeci da bi im protumačili zbilju života i naučili ih govoriti, jednako tako Isus pripovijeda ljudima priče iz života, u slikama, ne samo da bi razumjeli zbilju Kraljevstva nego i zato da bi naučili njegov jezik ljubavi... da bi razumjeli i osjetili kolika je

61 Usp. A. REBIĆ: „Oče naš“, KS, Zagreb, 1973., str. 17.

62 Isto, str. 35.

63 „Abba“ je aramejska riječ, a obzirom na gramatički oblik ona je vokativ i ima posvojno značenje.

64 Usp. REBIĆ, nav. dj., str. 36.

65 Isto, str. 37.

66 Usp. B. DUDA: „Sjeme je riječ Božja“, KS, Zagreb 1987, str. 43.

67 Usp. J. FUČAK: „Događaj Isus Krist“ (skriptta), Institut za teol. kulturu laika, Zagreb 1985., str. 102–113.

njihova vrijednost pred Bogom i koliko mu oni znače.

Prispodobе i usporedbe koje govore o ljubavi Božjoj, redovito se odnose na djelovanje ili ponašanje, a ne na ideje ili teoretske istine. One su često upravljene baš onim sugovornicima koji imaju drugačije poglede nego Isus i tako postaju neutralno polje dijaloga i sredstvo za promjenu mišljenja. Sva njihova snaga uvjeravanja leži u iskustvu ljubavi na koje se pozivaju i koje prenose.⁶⁸ Činjenica da baš njih Isus koristi u svojim razgovorima s „neprijateljima“ pokazuje ne samo njegovu mudrost nego i ljubav na djelu prema svim ljudima, bez razlike. Luka je u svom evanđelju sabrao neke parabole koje nema nijedan drugi evanđelista. Njegove parabole i usporedbe ukazuju na različite aspekte Božje milosrdne ljubavi: na suosjećajnu ljubav, na ljubav koja čeka dok ne dočeka, na ljubav koja traži sve dok ne nađe, na brižnu ljubav, na strpljivu ljubav... Svi ti aspekti nose u sebi elemente nježnosti.

Tek sve parabole i usporedbe zajedno daju određenu sliku o tome kakva je ljubav Božja i u čemu se sve očituje njezina nježnost prema čovjeku. U njima ne treba tražiti toliko riječi o nježnosti nego nježnost u slici koja sama po sebi govori.

Mjesta u evanđelju

Tako već spomenuta priča o milosrdnom Samarijancu (Lk 10,25–37), obrađena u poglavlju o novozavjetnoj terminologiji, ima za cilj pokazati da je ljubav prema bližnjemu duboko suosjećajna ljubav, nesebična i konkretna te da izvire iz ljubavi prema Bogu. Ako se parabola gleda u kontekstu Isusova cijelog života, nije moguće izbjeći identifikaciju Isusa i milosrdnog samarijanca. U tom značenju ranjenik čije rane povija milosrdni Samarijanac Isus, postaje svaki čovjek; tu još više dolazi do izražaja ono iz čega je Isus uopće i mogao ispričati jednu takvu priču o nježnoj ljubavi prema bližnjemu. To je bila njegova vlastita Svijest o svakom čovjeku kao njegovom bližnjem kojega je doživljavao kao potrebnog sućuti i ljubavi.

Do koje mjere je Isus osjećao svakog čovjeka kao svoga bližnjega, govori ljubav koju je

utkao u priču s puno sitnih detalja i znakova. U tom smislu moguće je parabolu razumjeti kao priču o Isusovoj ljubavi prema svakom čovjeku. To je moguće pogotovo onda ako se Isusa promatra i u ranjeniku na putu. Tada milosrdni Samarijanac postaje svaki onaj čovjek koji se zaustavlja na tom istom putu i iskazuje mu svoju ljubav bližnjega. O tome svjedoče i riječi što ih je zapisao Matej u svom evanđelju, a koje lijepo pristaju uz ovu Lukinu parabolu: „Zaista, kažem vam, što god učiniste jednom od ove moje najmanje braće, meni učiniste!“ (Mt 25,40). „Jer ogladnjih; i dadoste mi jesti; ožednjih, i napojiste me; stranac bijah i primiste me; gol, i zaogrnuteste me; oboljih, i pohodiste me; u tamnici bijah, i dođoste k meni“ (Mt 25,35–36).

Nije Isus osjećao samo svakog čovjeka kao svoga bližnjega nego je i samoga sebe osjećao i žudio bližnjim svakom čovjeku. Isus se identificirao sa gladnima i žednima, sa siromašnima i strancima; sa bolesnicima i zatvorenicima. On sam postao je gladan, žedan, siromašan, stranac, bolestan i zatvorenik da bi kao takav, slab i nemoćan, potreban ljubavi bližnjega, probudio ljubav u ljudima koji su njemu bili bližnji. Na otajstven način, Isus se uprisutnio u svim „ranjenicima“ bez obzira na vrstu rane koju su nosili kako bi u svakom čovjeku mogao susresti milosrdnog Samarijanca – čovjeka ljubavi.

Jedna druga parabola (Lk 15,11–32) također ranije obrađena, govori o nježnoj ljubavi nebeskog Oca prema svim ljudima. Duga predaja gledala je glavni lik parabole u „rasipnom sinu“, međutim, ispravno je zapaženo da glavni lik u paraboli nije nijedan od dvojice braće, nego njihov otac. Stoga bi naslov paraboli mogao biti i „Milosrdni otac“⁶⁹ ili „otac – lud od nježnosti“. U njoj Isus ocrta lice jednoga oca u čijoj nam slici samoga sebe otkriva...

Otac je to koji je prikazan u trenucima najdublje proživljavanja svoje očinske ljubavi, a mogao ga je naslikati samo Isus koji ju je osobno proživljavao. Otac je to koji na ljubav čeka tako dugo dok ju ne dočeka. Luki je važno istaknuti sve izražaje očeve nježne ljubavi prema

⁶⁸ Isto, str. 102.

⁶⁹ AUGUSTINOVIĆ, nav. dj., sv. II, str. 144.

sinu: otac grli svoga sina, ljubi ga duboko uzbuđen, bez riječi; oblači ga i kiti te priređuje u njegovu čast gozbu radosti (Lk 15,20.22–24).

Ovom parabolom Isus je naslikao svu ludost Božje ljubavi kao majčinske ljubavi čija snaga ne poznaje granice ni vremena, ni mjesta, ni načina. Bog Otac pokazao se tu kao majka koja nježno ljubi svoga sina.

Treća parabola koju želim ovdje navesti izražava treći aspekt ljubavi Božje. To je parabola o dobrom pastiru i izgubljenoj ovci (Lk 15, 3–6) ili kako bi se još drugačije mogla nasloviti, o ljubavi koja traži ono što ljubi tako dugo dok ga ne nađe.

Dok bi parabola o milosrdnom ocu mogla zbog čekanja dati dojam pasivnosti, dotle ova parabola u liku dobrog pastira pokazuje da Bog nikada nije pasivan u odnosu na ono što je njegovo i što mu pripada, a što se izgubilo. One koji su izgubljeni on traži tako dugo dok ih ne nađe. Potom se raduje sav raznježen od njihove prisutnosti. Dovoljno je u ovom kontekstu sjetiti se Ivanova evanđelja u kojem Isus sebe zove dobrim pastišom. U svjetlu toga moguće je bolje razumjeti postupak i motivaciju dobrog pastira iz parabole u Lukinom evanđelju (Lk 10,9.11. 14–15).

Pozadina parabole dobro je poznata iz palestinskog života na selu i iz biblijske simbolike... Neki čovjek ima sto ovaca. Navečer, brojeći ih dok ulaze u ovčinjak, zapaža da mu nema jedne. Smjesta ostavlja u ovčinjaku preostalih devedeset devet i ide u potragu za tom jednom, izgubljenom. Kad je nađe, uzima je na ramena i vraća se kući, pun veselja. Gozbom s prijateljima proslavlja nalazak izgubljene ovce.

Nevjerovatne pojedinosti u paraboli su one koje su vezane uz opis odnosa koji pastir ima prema svojoj ovci. Nositi ovcu na ramenima, pastirska je gesta puna privržene ljubavi i nježnosti, osobito uobičajena kad se radi o umornoj ili bolesnoj životinji. Ona očituje što znači svaka ovca u životu palestinskog pastira. Isto očituje i pastirova odlučnost, strpljivost i upornost s kojom traži izgubljenu ovcu. Još jedna nevjerovatna pojednost u ovoj paraboli jest i to što pastir priređuje gozbu zbog jedne jedine ovce i toliko se veseli. Isus je želio naglasiti pastirovo veselje — želio je zorno otkriti svu du-

binu i širinu milosrđa Božjega i njegove neograničene radosti nad obraćenjem grešnika.

Sama slika pastira ima svoje duboke korijene u Starom zavjetu koji odiše palestinskom civilizacijom starog Istoka. Kod svih je starih istočnjačkih naroda bila uobičajena slika pastira kao simbola božanstva i čuvara naroda koji su opet predstavljeni u slici stada. I u Starom zavjetu Jahve je prikazan kao vrhovni pastir svoga stada.⁷⁰ Na taj način, Isus je imao pripravljeno tlo da sam sebe objavi u toj slici koju su svi dobro, iz vlastitog iskustva, razumjeli.⁷¹

Kad je stado bilo u pogibelji dobar pastir je stavljao svoj život na kocku samo da bi spasio stado. Dobar pastir živio je za cijelo stado jednako kao i za svaku njegovu ovcu. Na Starom istoku, ta je afektivna privrženost pastira svome stadu bila razumljiva jer je od nje zavisio cijeli čovjekov život: šator, vuna, meso i mlijeko.⁷²

Zadivljuje stoga što je Isus izabrao baš tu sliku da ukaže čovjeku koliko je voljen od Boga (na krajnje aktivni način) i koliko Bogu znači. Kao da je htio ukazati na to koliko čezne za ljubavlju čovjekovom. Jer kao što je pastir potreban svoje ovce tako Bog čezne za ljubavlju čovjekovom i potreban je njegove blizine; kao što pastir živi za svaku svoju ovcu tako i Bog živi za svakog čovjeka. Čini se da je Isus vrlo živo osjećao sva sazvučja ove analogije jer kako bi inače sebe usporedio s dobrim pastišom?!

Osim ovih izabranih parabola, Luka donosi i neke usporedbe u kojima Isus svojim učenicima otkriva još jedan aspekt milosrdne ljubavi, a to je nježna brižnost. U usporedbama s vrapčićima, gavranima i ljljanima, Isus želi svoje učenike osloboditi od svakog straha osim od straha Božjega. Zadivljuje način na koji to čini.

U usporedbi s vrapcem, Isus dočarava nježnu brigu koju Bog vodi o svome narodu (Lk 12,4–7). Isus kaže da Bog ne zaboravlja ni jednog jedinog vrapca. Brine se za svaku, i najmanju ptičicu, pa kako se onda ne bi brinuo za ljude. Da bi istaknuo tu brigu i probudio po-

⁷⁰ Isto, str. 56.

⁷¹ Isto, str. 57.

⁷² Isto, str. 61.

uzdanje, Isus slikovito kaže da su svakom čovjeku i vlasni na glavi izbrojane. To znači da je sav čovjek, sa svim, pa i najstintnijim pojedinostima svoga života izložen pred Bogom koji se za njega brine. Isus time želi reći i to da Bog znade o ljudima daleko više od onoga što oni mogu znati ili slutiti te da je samoga sebe vezao uz svaku vlas na njihovoj glavi.

O tome kako se Bog brine za pojedinosti u ljudskom životu, Isus progovara u usporedbama s gavranima i ljiljanima. Nema razloga za tjeskobnu brigu. Gavran niti sije, niti žanje, a ipak nalazi hranu; i poljski ljiljani niti predu niti tkaju, a ipak su najraskošnije odjeveni cvjetovi. Ako se Bog tako brine za prirodu, koliko će se više brinuti o čovjeku (Lk 12,22–33).

Konačno, vrijedno je pod ovim vidom istaknuti i Isusov plač nad Jeruzalemom (Lk 13, 34–35) koji u slici pokazuje kako je nježno Isus ljubio Jeruzalem i njegovu djecu, ali mu ljubav nije bila uzvraćena. „Jeruzaleme, Jeruzaleme, koji ubijaš proroke i kamenuješ one što su k tebi poslani! *Koliko li puta htjedoh skupiti djecu tvoju kao kvočka piliće pod krila*, i ne htjedoste!“ (...) (Lk 13,34–35). Isusove riječi pokazuju da mu je bilo vrlo stalo do konačne sudbine grada te da je s njima imao česte veze. Izraz „koliko li puta“ ukazuje na to da je Isus često želio „skupiti njegovu djecu“, ali ona nisu htjela doći. Nježnost zrači iz te slike kvočke koja skuplja svoje piliće pod krila da bi ih ugrijala i zaštitila; nježnost koja je obavijena tugom neuzvraćene ljubavi.

Taj je Isusov plač, a posebno slika njegove ljubavi duboko dirala sv. Tereziju iz Lisieuxa, koja je i sama o tome pisala. Proživjela je cijeli svoj život sakrivena pod Božjim krilima i imala je osobno iskustvo Božje ljubavi izražene u toj Isusovoj slici. Sv. Terezija mislila je da je Isus uzeo tu sliku zato da bi ljudi vjerovali u njegovu nježnost. Ona je tako dobro razumjela njezinu istinu da je plakala kad bi o tome mislila.⁷³

Narod u Jeruzalemu sam je skrivio ishod. Ostao je tvrd u ravnodušnosti; zato Isus kaže: „napuštena vam kuća.“ Bog više u toj kući ne živi, a to znači konačnu propast. Isus vidi i osjeća raspoloženje Jeruzalema i plače nad tom činjenicom.⁷⁴ Njegova bol pokazuje kako je

duboko suosjećao sa nesrećom koja je očekivala ljude toga grada.

ZAKLJUČAK

Suvremena teološka misao potiče pitanja o mogućoj teologiji nježnosti i ističe njihovu važnost za današnjeg čovjeka. Na pitanje „da li je Bog nježan“ odgovor treba tražiti kako u egzistencijalnom iskustvu čovjeka tako i u iskustvu Boga što ga je imao čovjek Biblije. I jedno i drugo iskustvo ukazuju na nježnost kao na jedan oblik ljubavi koji je potreban za normalan razvoj čovjeka i za međuljudsku komunikaciju ljubavi. Nježnost je potrebna također i zato da bi čovjek stekao svijest o svojoj nesavršenosti, malenosti i slabosti na jedan posve ljudski način: kroz praštanje, podršku, pridizanje i poticanje.

Starozavjetna slika Boga u sebi sjedinjuje tipične osobine muškog i ženskog. Bog se tu pokazuje kao Bog Otac, ali i kao Bog Majka; Bog koji ljubi pravedno i milosrdno u isti mah. Biblija Starog zavjeta pripravlja utjelovljenje Isusa Krista, Sina Božjega, pridajući Bogu ljudske osobine, prije svega tjelesnost. Zato se i Božja milosrdna ljubav prema čovjeku prikazuje na izvorno ljudski način, kao ljubav koja je nježna.

Božja nježnost u Isusu Kristu čisti je dar, objava Oca milosrđa, a objavljuje se kroz ljudsku nježnost Sina Božjega. Otajstvo milosrđa Božjega postaje dostupno ljudskom iskustvu kroz otajstvo nježnosti Isusa Krista, Sina Božjega – kroz otajstvo njegova utjelovljenja u krilu Djevice.

Govor o nježnosti uključuje stoga i govor o tijelu kao o njenom posredniku odnosno o tome kako ga poima najstarija biblijska antropološka tradicija. Tijelo se tu ne shvaća kao granica nego kao osoba, čitav čovjek koji se ostvaruje i izražava u svojoj povezanosti s Bogom, prirodom i društvom. Ono nije nešto negativno

⁷³ Usp. SV. TEREZIJA IZ LISIEUX-a: „Neizreciva nježnost“, Biblioteka Družbe katoličkog apostolata, Zagreb 1983., str. 14.

⁷⁴ Usp. MORRIS, nav. dj., str. 234–235.

što ograničuje i ponizuje duh već je uvijek izraz cijele ljudske osobe u iščekivanju susreta sa drugima. U tim najstarijim slojevima pogled na ljudsko tijelo je realističan i posve spontan i neposredan, daleko od svake agresije, pun milosrđa i suosjećanja.

Govoreći o tijelu, Biblija posebno ističe čula i njihove funkcije u komunikaciji. Izraz lice, pogled oka, riječ usta, osluh uha, dodir i pokret ruke ili noge imaju prvenstveni značaj kad je riječ o komunikaciji ljubavi između čovjeka i Boga. Sva čovjekova čula stječu se u srcu kao čula svih čula – izvoru cjelokupnog života ljudske osobe.

Isus Krist – Riječ koja je tijelom postala – približio se ljudima na tjelesan način tako da su oni u njemu mogli prepoznati tijelo čiju su objavljenu sliku već nosili u sebi kao baštinu. On sam postao je pogled, osluh, pokret, dodir, riječ i srce – postao je to tijelo – da bi čovjek u njemu mogao iskusiti svu snagu nježnosti što mu ju je Bog pripravio.

Različiti elementi Isusove nježnosti pokazali su se kao utjelovljeno milosrđe Božje u različitim izražajnostima i svem bogatstvu Isusove ljudskosti.

U Lukinu evanđelju Isus je obazriv, budan i pun susretljive ljubavi i poštovanja prema svakom čovjeku, a posebno prema bolesniku, grešniku, siromahu, ženi, djetetu ili svome učeniku. On duboko suosjeća s bolima i radostima ljudi pa i sa sudbinom onih koji se ne žele za njega opredijeliti. Osjetljiv na bolest, grijeh i nesreću, Isus se postavlja kao liječnik, spasitelj i odgojitelj koji čovjekovu životnu situaciju uzima kao motiv za očitovanje svoje jakosti i snage.

Isus prilazi čovjeku i pokazuje se kao onaj koji je pristupačan za ljudske potrebe, ali i sam

potreban ljudske blizine i podrške. Pri tom je prislan, otvoren i osobno blizak sa čovjekom. Visoko vrednuje ljudsku blizinu i intimnost. Svoju ljubav pokazuje i otkriva slobodno; i sam je intiman i dopušta intimnost – u tolikoj mjeri da baš intimnu gestu uzima kao znak svoje ljubavi među učenicima. On želi da se njegovi ljube onako kako je on njih ljubio, dostojanstveno i s puno poštovanja jedni prema drugima.

Isus je nježan kad oslovljava ugrožene; nježan je i onda kad se obraća učenicima. Njegova je ljubav uvijek konkretna i uvodi čovjeka u novu sliku o Bogu. Bog nije samo otac; on je i majka. Da bi to pokazao, Isus se služi parabolama i slikovitim govorom. Priča priče o Božjoj ljubavi, o tom kako i koliko je čovjek za Boga vrijedan i kako i koliko mu je Bog privržen i vjeran. Njegova riječ nježnosti progovara i prerasta u nježnost slike koja sama po sebi govori.

Suvremena terminologija i etimologija riječi „nježnost“ i „milosrđe“ i njima srodnih riječi pokazuje do koje mjere su ti termini u svojoj današnjoj upotrebi lišeni svoga izvornog značenja i tako osiromašeni. Novozavjetna terminologija milosrđa otkriva spektar značenja koja se sva mogu svesti na slijedeće izvorne komponente: tjelesnost, osjećajnost, moralni stav, geste, cijeli čovjek kao biće u Kristu.

Isusova ljudskost pokazala se u svoj svojoj pojavnosti kao mjesto na kojem se može otkrivati ono božansko u njegovoj nježnosti. Isusova nježnost očitovala se u punini kroz njegovu ljudskost i postala izazov čovjekovoj slobodi; božanska se zbilja dogodila u ljudskoj zbilji – zato o nježnosti Isusovoj možemo govoriti kao o otajstvu. Možda čovjek jednom u punini odgovori na taj izazov kao što je na njega odgovorila Isusova majka Marija.